

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքը արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonComercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

4 - 30

ଯାତ୍ରା

ମୃଦୁଲୀଙ୍କନାଥ

891.99

4 - 30

.14.

19 NOV 2011

Հ-30

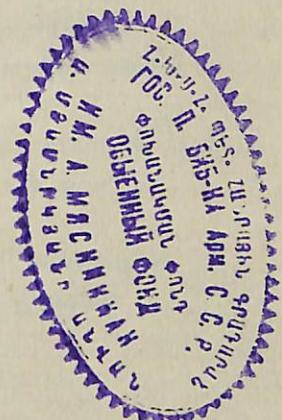
ԱՆԱԽ ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ

Անախ Վարդանյան մի ժամանակ,
առաջարկութեալ է մեր պատմութեան
աշխարհը բարեկարգ կառավագելիք
ուժում ելավագութեալ լինութեալ:

Զ Ս Տ Ե

Ա Խ 2 Ա - Կ Ա Կ 8 Ա Ա

(Վ Բ Բ Բ)

Հ-10262

Հայաստանի Հանրապետութեան
ՀՐԱՄԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ «ՎԻՃԱԿ» ամփոփ

Թուժեալ:

1926.

5661

08.08.2013

3688

ՀԱՅՈՒԹՅԱՆ ՀԱՅՐԱ

Դ Ե Տ Ո Յ

23801-59

Տպարան «ԶԱՐԻԱՆ ՎՈՍՏՈԿԱ»-ի
Քառկատ 2091 Տիրուագործ 1.500

Սեպտեմբերյան մի գժնյա լուսաբացին Սիսչա-Կուլյմի մոտերքում,
լեռկ աճապատի ավազների մեջ սրա-
խողխող խանուվեց կոմմունարների
անմահ հիւատակին:

Ա Ա Խ Ե Ր Գ Ա Խ Բ

Պատի տեսաց ին
Մի լուսնոց մե
Վոր մարմար պիտի քաշու
Պատի ին. Ա Խ Չ Ա -Կ Ո Ւ Յ Մ Ա
Տու եւ ընդ ու պատի քաշու
համ մի գրիւս
(Պ Ա Ե Մ)

Դոյ խորացող խիզափ սպան այսուհետ
Դոյ թափում և թիվքը թափ արձիք սպան
Բայուր բարութ խորունկ միրրի արյունի և
Դոյ ցայտում և նորթրացող բացի սպան
Դոյ պրիեր մեւ պրիեր խննիթ բյուրացօք
Բայութիքից նրան, խօսիմ, միրացու...

Ե Շ Ւ Յ Ե Շ

Հայ ամեր վի Ասուցնելոք
Հետուցան վ' իւրաքարով Ավագան
առ զի՞ն դրձմախ քարածո յեզ
դրձմառներ զի՞ւտոս բարով
Ավագանով մանես

Ա Ս Ա Ր Գ Ա Ն Ք

(Վ Ճ Վ Ե)

Յազի տենտ չե,
Մի լեզենդ չե, աշխարհի յերթին
Վոր մորմոքով պիտի պատժե
Պոեմն իմ.
Վոչ ել յերգ և կարկաչախոս,
Կամ մի եիմն...

Վոչ խոյացող խիզախս սրտի ավյունն ե,
Վոր ընկնում և թեվերը թափ արծվի պես!
Բոսո՛ր, բորբո՛ք, խորունկ վերքի արյունն ե,
Վոր ցայտում և հուրիացող բոցի պես!

Վոչ սրտերն են, սրտերը խենթ քյուրավոր
Գնտակներից հոշոտ, խոցված, վիրավոր...

Երանեալ վառած,
Երան զարուցիլ, Յուր երան առան
Առևու թյամիր խոր
Քորրուու զազան վառիսի հանու

Երանեան եյլ տօրու շրջին առայ
Բան զերպամանց

Այ բնձու մատն համբ խոցելով որի
Անձն մն նայ առաջապես և բու յը շի
Ո վեմ այս ճախրանք նազը նազմայի
Անձնու ույս զայտալուր ույսու ըն որի

Մի լեզնող չե,
Վոր մորմոքով պիտի հյուսե պոեմն իմ,
Վոչ ել յերգ ե կարկաչահոս, կամ մի հիմն...

Ավազներում կորած, թաղված վառ տենչ ե,
Վոր մեզ հավետ արյունածոր պիտ տանջե!..

Պ Ե Ս Թ Դ Յ Ո Ւ Յ

ոչ բնա պան
ոչ բներձ չ'ս
մասսա խոյն խոցնուն դայ
ոչ մահար
ասմաշունա ո բան ո չոյ
...ման մա խոս

ո մանչոս խոյն ապահով խոցանա դայ
նայ միհան ըստե պահուն ո խոնդա դայ

ո մանչոս դարձ մանչոս ո սառա ո սոսու
նայ մաս սացանան ո խոնդա դայ

սահանա միհան պահու մանչունա դայ
ուստան հայուն ուստան ուստանանա?

Յանիր կուտած քառակամ ուժաց նախուալ ու մոջիկան
Ապելու, ...
Արամաս...

Ու յափունական սեմ Ավազներում մոջաց որոշ
Ապասան անձիր այսուն եր բառնախոի Վախճանուշ

ունայ ուղարկում նառա պայման
ունասան ունաս

1

Հզոր,

Հրեղեն,

Հրդեհներով վառ.

Տարին եր չոքել աշխարհի յերթին.

Հողմերն եյին բոց, մրբիկները մառ.

Հողն եր հանճնվել յերկաթե յերթին:

Տասնեվութ թվական!

Համբել ես արդյոք քո հերոսներին,

Վորոնք այրվեցին, թաղվեցին, չկան!

Քո տարին եր հուր ընդվզումների,

Յերբ շլթայսկապ, կենդանի թաղված

Մասսաները հոծ

Միշտ հլու, գերի,

Հարություն առած,

Վուկանների թեժ ժայթքումը ժխոր

Սրտերում վառած,

Իրենց զայրութի հուրն եյին անմար,

Ատելությամբ խոր,

Բորբոքում զազան վոստիի համար!

Ուզիներն եյին տնքում յերկնի տակ

Քանց գերեզմանոց!

Յերկիրն եր խոցված ընկել նահատակ,
Յերկիրն՝ հուր հնոց!..

Հզոր, հրեղեն, հեղափոխական
Տանելութ թվական!
Դարերի սրտում մեխացիր լուսեղ,
Հավետ փառահեղ,
Պայծառ,
Շառագույն!
Թովել ես,
Թովում տախ խողմանըց
Ու դեռ պիտ թովես... մասն ձնաւոյս ընդույք ով միզու
Բայց դու յեվ սեվ ես, որովհետից զայ միջ միջուն
Սեվ ես,
Անողորմ,
Մոլի ու ահեղ և մասն կոյժման
Պայքարիդ բովում! մասնութ ու պայրու ու շնչուան
Նայում եմ ահա ու տեսնում եմ քեզ,
Քո յեղեր տարին,
Յերը քարդ քարին
Չեն թողել հիմքից վաշտերը հրկեզ.
Քո տարին գոմեկան, յերը Դոնն եր կարսիր ոչքն
Դիերով ծածկել յերեսն անուրախ.
Յերը Վոլգան եր իր մասն մասն մասն մասն
Զրերը ներկել արյուն ու թարախ...
Քո տարին սեվոր,
Յերը մեր Լենինն եր,
Համաշխարհին

Յավերը կրծքում,
Անթեվ,
Վիրավոր...
Ու յեղեռնական սեվ Ախչա-Կույմում
Անապատն անծիր արյուն եր բամում...
Արականուր,
Կործութեան պահանջման ընթի մանաւ
Խայ յարել զիշեր մասն ու խայէ ու մասն
Բայց շահմանից զիշեր ու անուան մի սկզբա
Խակ այսոր երանից անուանուան ու ան ընչամ մի
Մասնաւ,
Արական,
Քոյլուտ մն Պագան ինըսին մարան
Տափարինից առաջն այսուհան ունարուն ընմիջուան
Պայզու եր թափար անուան պահութեանուան եւս ի՞ն
Դուներ բացեր իրավուն և մասն զայ միջ թուան
Թիզուն նաևար... զայնու ու խայ ընդմանուան
Պայզու իր զիշեան/ մասն բայրուն խայ պահութեան
Կարու և բանայ որովհուանային մասն մասն
Անձին սամար... այս դժուոյ նարեւու ու խոյ ենի
Բազուն և զարբինց, Բարս եր տապից
Ամեւ չը տեսամ Այսը մարմարինց հայր և զիշուն
Ան, Առայ ունարուան/ շահման զիշուն խայէ ու ուան
Խայուն մն զիշուն կապուր ունաւ մասնուան զայն
Պահուան մասն զիշուն ընմիջուան ունչուն ուն ուն
Հազար մարմար սու կանութեան. զիշուն
Եղուք տանուն ին յիւնու սեմբին. ... Առայն զայ
Ցամբիրին մասի մարմար զիշուն ընմիջուան
Այսոր ան պահման ունչուան զայն ունչուան
Կամ եսոց... մասնման քայսուր զիշուն ունչուան

ՀԵՂՈՆ ԳՈՒՆԱՏՈՎԵց,
ԻՆՉՊԵՍ ՎԻՐԱՎՈՐ,

ՀԵՂՈՆ ԳՈՒՆԱՏՈՎԵց ԵՄ ՀԱՅԵՑ
ՀԵՂՈՆ ԳՈՒՆԱՏՈՎԵց ԵՄ ՀԱՅԵՑ

Ծիծրի միջից ու մութ մշուշից
Սրեվը յելավ դեմքը սեվ ու մուգ,
Վորպես մի բանվոր իր գործարանից,
Ու նայեց մռայլ աշխարհին հանուր...

Տեսավ
Իր պես լուս
Բազում սեվարեվ
Զարթնեց ամպամած գիշերվա գրկից.
Ով ում պատահեց՝ չտվեց բարեվ.
Խորթ եյին իրար ծանոթ ու դրկից.
Գործարաներից շշակ չը կանչեց,
Ափշկաների տակ տարտալ շշիկ չկար.
Քաղաքն ամայի անխոս հառաշեց՝
Մեծ ցավ եր տանջում կուրծքը չոր,
Տկար... Այ միջից ուսումնական մասնաւունքները...

Սրեվը յելավ բանվոր նեղոն եր
Դուրս յելավ տնից մոլոր ու տարտամ,
Սիրտը տիրամած,
Վոր ելի նորից նա հանգիստ չտներ,
Նորից,
Նոր անգամ...
Վորոնեց նրանց ովքեր չկային.
Մեկը ժամտերես, չարախինդ, փարթամ,
Քիթը վեր նայեց դատարկ Զեկային...

Կայա և նումնակ

Ինչպես վիրավոր, Վիրավոր նույն ու յօսոց
Վոր նոր ե տեսնուամ իր վերքը արնուա. Այսպատճառով
Խոր կոկիծ զգացից այս ուսումնական մասնաւունքները
Խոր,
Արտաստան այս ուսումնական մասնաւունքները
Արտաստան այս ուսումնական մասնաւունքները
Կուրծքը ծակծկվեց հուշերից թունուա... Այսուհետու այս
ուսումնական մասնաւունքները այս ուսումնական մասնաւունքները
Խեռ յերեկ գիշեր Խորհրդի նիստում

Բալշեմիկների դրոշն եր արնագույն,
Խոկ այսոր նրանք նախահանգտուում Խաղաղաց անձնուունքները այս
Մատնված,

Մերժված,
Թողնուում են Բագուն: Այս ուսումնական մասնաւունքները
Զափարիծեյի ու Շահումլանի էր նույն ու այլքան
Քաղաքն եր ընկել խարված, խայտառակ, ու նույն
Դուները բացել իրա սահմանի ու այս ուսումնական
Թշնամու համար, ու այս ուսումնական մասնաւունքները
Վորպես իր գիրկը ժախուա անառակ
Կարող ե բանալ պոռնիկը լպիրց
Ամենի համար...

Բագուն չը զարթնեց, թմրած եր տապից,
Արեւ չը տեսավ Բիրի-Հելքաթն ել:
Սեվ, մռայլ ու մունց պիշկաներն ափից
Նայում են դեպի կապույտ անհայտներ
Դանդաղ հեռացող մոլոր նավերին,

Հազար փորձանքով պարուրված կոկուծ,
Վորոնք սահուում են իրենց ավերին,
Ճավերին մահի

Այսոր
Կամ եզուց...

Տեմում ե Խեցն՝

Կրակ են շաղում նավերի յետքից
Մուսավաթն, եսերն ու Յենտրոկասպին...» առ ոչ ու
— «Չազրելի փոհմակ, ձեր լկտի դեմքից, ու ուժը առ
Յերթք անցնելու չե անարգ սպին!..

Որը շուտ կը գա,

Ել ավելի շուտ, Քանի ու անուշտ վեճուկն ու անուշտ
Քան կը կարծեք դուք,

Յերք ձեր հոգու դեմ կավաբան ու սոս, ի և
Եր կանգնի անշուք, ու մասս պահպան առ
Մեկ պատասխանի ծանրությունն հասուկ...

Զոր, ցամաք, կմախք Նարգենը անցան.

Ծովս ե ծփծփում հյուսիս, արելելք,

Նավերն են լողում դեզեր, ցիր ու ցան,

Թվում են բռլոր ու զիներն անյելք!

Ծոկնդը լրեց թնդանոթների,

Վերջին ոտումքն ընկալի իզուր ու անզոր.

Ազան են վարանգից նավերն հետացող

Կոմմունարների...»

Ճառկոտ են նրանք,

Մրտերը բռսոր

Բարախում են բորք ու արյունացող.

Մոտ վերադարձ ու կտուզ են հզոր

Վրիսերիմ հրով բորբոք ու այրող

Նայում բաղաքին հեռվում խավարող...

Մնա բարելի խոսքերն են մարտ

Լու շրթումքներին.

Բնյու հեռանալ...

Եղանակ ու մասն առ առ առ առ

Մուս առ առ առ առ առ առ առ

Մնալ

Չհեռանալ

Ու արհամարհել

Նոր կուլի համար յե՛վ փորձանք, յե՛վ մահ...

Ենչ ծանր ե, դժվար այս սեվ որերին

Ամեն մի քայլը,

Մա՞ր,

Ակամա!..

Արեւը կամաց յերկնակամարում
 Մշուշը ցրեց հորիզոններից.
 Լույսերով ծածան ծովս և որորում
 Ջրերը պայծառ հեռու ափերից.
 Նավերը բոլոր բռնեցին տղի
 Խեափ նոր յերկիր՝ Խորհուրդների վայր.
 Մարտնչող ու հաղթ Մուգին ու Մանգաղի
 Ցերկիրը կարմիր,
 Ազատ
 Ու անծայր...
 Թող վոսոխը նենգ հաղթանակ տոնի,
 Թող նավերը մեր հեռանան պարտված,
 Բանվորը յերեք նրան չի թողնի,
 Վոր Բագում մնա նոր կյանքից զատված...
 Միայն նրանցից մեկը յետ ընկած
 Լողում ե մենակ.
 Շարժվում ե դանդաղ՝
 Վիրավոր ճամբորդ, կես ճանապարհին
 Փորձանքներով լի, բնկել ե անհետ
 Ու արեվադադ...
 Չեն ուզում գնալ նավավարը իին
 Նավաստիներով կարմիրների հետ,
 Կանգնել են համառ,
 Կապույտ ծովի մեջ
 Դավաճանորին պատրաստել աղետ...

Չենք ուզում գնալ հեռու Հաշտարիսան, ու ունի
 Վառելիք չունենք, վոչ ջուր կունենանք, անմիտ են
 Այսպես կրասնավորսկ կը համնենք միայն, ու ունի
 Կամ թե վոչ Բագու կը վերադառնանք, ու ունի ու
 Ճավաճանություն, անդաւոր նոյնու ունի ուզում
 Ով բացեց լեզուդ
 Անամոթ ու նենգ,
 Խաբեբա
 Ու սուս...
 Ամբոխն ե սրված հուզվում վայրաբար,
 Կանչում միածայն— անըն պարագան անըն անըն
 —կրասնավորսկ միայն,
 Չենք ուզում գնալ հեռու Հաշտարիսան, ու ունի
 Նավավարը նեռ տվեց հրաման,
 Դեպի կրասնավորսկ բռնել ճանապարհ,
 Վաղուց պատրաստված դավադրության
 Ուղին սեվաման
 Կոմմունարների սիրոն արլումտեց,
 Վորպես հուր-կապար...
 Նավս ե որորվում ջրերի վերա
 Մենակ ու մոլոր.
 Երեն ե մեռնող, վոր կը յերերա
 Ճամբեքում վոլոր.
 Մատորն ե կանգնել աշխարհի սրտում
 Ու չի աշխատում!
 Ցանկությունը չար,
 Չարակամ,
 Չարհույզ,
 Փակել ե բոլոր
 Ուղիները լույս...

Գիշերը իջավ վորպես հարամին
Մեծ ուղիների,
Արմինը փուեց խավար զրերին,
Ու խոկումների
Մրերը մեխեց հուզված սրտերին
Կոմմունարների...
Ճամբորդը մոլոր, մենակ ու վտար
Վայրերում ոտար
Հյուր և հավաքվում իր նենգ վոստիխն,
Վողույն և տալու նրա ժամտ հողին!
Սհա նավը մեն՝ խավարի ծոցից
Վրդով, ահալից,
Մոտենում և լուռ ամերին խարիսուկ ցուցանք ունչ
Խուլ կրամավորակի,
Վոր հանձնվի հրին,
Քշնամու ահեղ, մահաբեր սրին!
...Կրակներն աղոտ թարթեցին սեվում,
Վորպես վոխերի խարուկներն հեռվում...

1801 - 19

Աղեմորդն ովտամ լեզ ու մեջ ամէ
Ամերիկանեամի բնեւին զարու
Խուլութ ու մասնեց սկս ունի և մեջ մարտարու
Ամերիկանարաց ուրանուրու մէջ ամէ⁴
Եռու յար Ռուու... Անգլականունից ուրան անցնուց
Բոցելի մոյու մայութեարունուն ունանու ունչու
Տիան քամուրուծիւնսից պատահուե ունի ուն և
Ենուան, զարդի նախառնութեարունուն պատահ ունչ
Խորամանկ,
Խարդախ
Քաղաքն անորենն
Վոստայնը հյուսված յերկաթե կամքով,
Հավերի աղբյուր, դավաճանորենն
Ամենին թովող ոծերի աքօվ
Հեռվից ապահով թակարդի նման
Յերախը բացեց
Անծայն,
Ամայի...
Ա՞փ են վոտք դնում, թե՞ սառ գերեզման,
Ո՞վ և իմանում իր ժամը մահի!

Նալը լուռ կանգնեց ու գաղտագողի
Շունը ընդհատեց.
Կարծես չեր ուզում մոտենալ հողին
Իր թաց մարմնով մեծ...
Բայց վոչ վաճառու թեթեվությամբ զարշ
Նա հողը գրկեց,
Հենց վոր յերեվաց պահակն անգյական
Գոռ,
Պատրաստ ու վարժ
Ու հոխորտական!..

Դեռ չեն ել իզել նավից յեկողներն,
Բոլորը մեկմենկ զինաթափիցին.
Անգլյական զոնն և հիմա այս կողմերն,
Թե կին, տղամարդ շրջապատվեցին:
Զոկեցին բոլոր կումունարներին,
Իրենց կանանց հետ, յերեխաններով.
Ու նոր պիտ փուփեր լույսը քաղաքին,
Յնրը բանտը նրանց գրկեց յերկաթով:

Քաղաքը զուր չե ճերմակների բուն,
Անգլյական կաշառն՝ ամենաւկարող,
Համաշխարհային նեռ արյունաբրուն՝
Յերկիրը դարձել վոճիրների հող!
Ո՞վ չի հավատում Մալիսոնների
Կարգ ու որենքին, վոսկու պես փայլուն,
Վոսկուց արյունոտ,
Անասունների
Անհաշտ կրքերից համառ,
Աննկուն!

Ճանապարհն ե վակ!

Յերկինքը սեղմվեց սրտերին հրկիր,
Վորպես գորշացած տանիքը տափակ.
Ո՞վ եր վառ հույսին ցանեց գաճ ու կիր,
Տիրանքով մարեց լույսը աքրերի...
Տառապանքներից մայրերն են նվազ...
Արծիվը տիրեց խավարում մշուշ
Յափից վերքերի...
Անզոր եր, տվադ,

Թեկաթափ, ...զեռոյի մն ու ո՞վ մայր պիտի
Անհույս, որն ու բանտունի վեց ովհուն բան
Խոցված ու անուժ... ունի զբանազրի
Վիան բան

Ճեռու յեր Բագուն՝ սեվ մրի տակից վիպան
Բոցեղին շնչով մարտնչող ու վես! ոճն զարու մժազմա
Ջկան բանվորներն ազիզ, սրտակից ասիշն նոհառի
Նեխված, զազրելի, գարշահոտ բանառու
Ընկած պիտ մաշվես...

Ու ամեն գիշեր անքուն, անխնդում
Սրահում վառվող մի հատ լապտերին
Կուրացած նայես...
Յեվ յերք լուսադեմ նրան ել մարեն,
Դու ել լուռ մարվես...

Եյ, դահիճ ես, ո՞վ,
Դիտենք, վոր մահից դաժան ես հսկում,
Ավելի դաժան քան սարսափ ու սով,
Սարսուռ ու սոսկում,
Միայն իմացիր,
Ցավերով մահի իզուր ես սաստում...

Եյ, դահիճ ես, ո՞վ,
Յերք վոր կտրեցիր աչքերիս համար
Արեվը լուսով,
Յերկինքը կամար,
Ինչո՞ւ յես վառում լապտերը դժուս,
Վոր թարթում ե մեկ
Լուսամուտի դեմ,
Վորպես մի աղոտ վերջին հույս համար
Սրտերում լրված մահապարտների...

Մարիր նրան ե՛լ ու ել մի՛ վառիր...
Թող մութը իջնի մառախուղ ու մեգ,
Աղջամուղը մառ... մառ ոյ իջամ
Թող հալիի,
Մարիի
Վերջին հույսը հեգ ու յալեական խոս մօրդու
Մրտերում թշվառ!.. մառու շաբան մօրմախմաց մայթ
առաջական անձնութեան պահուած ու առաջ
...ունջան ուժի երթու
Անոթական մազնիւ ուշքը մնու ու
անձնութեան ուստի ու բայսու նունչու
...ունջան երթու
Անոթական ու ամսի եւ ուստի ուժի իջէ
...ունջան ընթառիւ ու տառը ու ունչ
...ունջան ուժի պահուած
Անոթական ու պահուած
...ունջան ու պարժ միան խոզինն
...ունջան ու ամսի եւ ուստի ուժի իջէ
...ունջան ու պահուած ու պահուած
Օման ու ունչու
...ունջան ու պարժ միան խոզինն
...ունջան ու պարժ միան խոզինն

Հառավեց լոին...
Տաղանի որորեց զնովի հաջուած
Ու բարացով մեզ
5 աման ու վաղան
Բարացում զնովի մատ ամ նուզուոց զմն
Էնթուսատ թյուր մատ ու նուզուոց թի ուն
Անոթական թի նուզուոց զմն
...Անոթական ու ունչ թի յաջգար յ սևել
Որերը ծանր,
Մաղծոս
Ու հոռի
Փռվել են վորպես զրերը ծահիճ,
Նեխված ու անշարժ!
Ողն և ժահրահոտ խազթոցով քռոի ժապու զմն ուն
Կրծերը ծակում...
Որերը դառն,
Դժնդակ,
Դահիճ
Կանգնեցին անշարժ
Գիշերվա կեսին բարե վանդակում...
Ժանզան ամ ունչ ունչ
Ճանզան յերկաթի զընզաց զազիր
Տարաժամ բանտում,
Թե՞ ժանտ ու ժպիրի
Բոթն և հոխորտում
— Շահումյան,
Զեմին,
Զափարիծե,
Բերգ
Ու Ֆիոլետով...
Գուրս յեկեր, զնանը, ուզարկում են ծեզ՝ ու բարձր
— Բուր:
— Մեկ չե՞ կարծես:

— Ասխաբադ: Ե՞ւ մերի...
 — Իզուր...
 — Կտրուկ ու նորից
Մենք բողոքում ենք,
Վոր մեզ խաբում եք առաջին որից.
Ինչ որենքով եք պահում մեզ բանում,
Հիմա ել դարձյալ մեզ ո՞ւր եք տանում...
 — Ռւզարկում են ծեզ Ասխաբադ հիմա, ովան ցըցի
Մենք պարզ ասեցինք,
Ինչ չեք հասկանում...
 Դիմում ցըցի ամրոջ մէ յիշով
 — Թող ծեր խայտառակ շտարն իմանա, ո նախճած
Վոր մեր բողոքի ծայնը կըհասնի առնացնեած և մըս
Ուր հարկավոր ե, այտիան ցըցեց
Անլուր չի մնա...
 — Իզուր եք, իզուր,
Բողոքում մեր գեմ.
Անզյական շտարն նորածն միջներևած
Վոչինչ չի անի որենքին ընդդեմ... միսմէ տիրածք
 Նորից են կանցում դիմաց զարմոց միաժին ցըւած
 — Կարգանով, Նուռնայ նախարա՞
Բասին,
Ամիրյան Արսեն Կապանակա՞
Ու Ազիզքեզով... միջնած
 Մեկ-մեկ կանչեցին քսանվեց անուն... մայուժա՞
Քսանուվեց հերոս կոմմունարներին բայց
Բանտից գուրս տարան... այսուհետ ո՞ն
Խեղդող գիշերի խավարը անհուն բայց ո՞ն
անհուն մէ թէն

Հառաչեց լոին,
Գաղտնի որորվեց դեպի կայարան
Ու քարացավ մեղծ!
 Քարայրում փակվեց վոճիրը լափեց
Հանգստությամբ կեղծ!
 Ութը մահանույն...

Ել լոիր քայլու դպրուկ և այսն նախայնան
Ութը մ և նորու
Ըսիր կամաւառ, Անույն դիմումնեց
Գուսիս գոյցի գայթեց մասնաւ, և մայլ և նոյնէ
Պատրաստուե և իրավասար և մասն այսպատճ դու
Մերքի մի նոր ուսաց մորեց, Անույնիքուն ուն
Վոր եւ լր բացի ամիս նուռն մերն մերն ոչի
Արենու սորրով, Բայսաման ու պարակած չիմա՞
...միջների ուրանալ

Ել լոիր քայլու գոյցապատճ և մայլ և մայլ
և մյուս նորու գոյցաւ խանուսի զգաց
Մերքու գոյցուու յասայդ օվելոց խոզիսու և այսն
Գուսիս և գոյց մայլոց ըմբաւանու և մայլիսուունու
Մի ամրոց պահանձնառու խանու և այս միջնամասնու
Դամակ պահում առա ու ամ հայտն ըմբաւանու ուն
Ու նրա զերքի գոյցու քայլու մասն և նորու
Զարաված գոյցի ունուու և ամուսնու նորուանա
Գոյցուու... այսն ու զիցու միջն ունուու
Ամսն ին զույց խոր կըսանու և ամ միջնուն իմն
Հայուիր, ...մուսնու
Հիմու եւ բացի հոգի կըսանու և ամ միջնուն իմն
Հայուիր, ու միջնուն զախար ուս նորուան մի դըն
...միջնուն
Օրենուն խմիմ միջնուն մի մույսու

միջոց չժառանձ
առաջարկ պայման դժուար
երան խցազագ ու

6

այս ստվար ընթափ և առջադաշ
եր ու ուստի մասնակ հայուսան

Թանձրամած սեվում գնացքը արագ

Կորում ե ուղին,

Յերկաթը բաղխում,

Ծնչում ե կրակ.

Խոր անապատի սիրտն ե բարախում

Իր հոգեվարքին,

Վոր մեկեն կանգնի, չքաղխե հավետ,

Ընկնի շնչապառ ու մահաճարակ

Անհայտ յեզերքին...

Գնացքն ե թուչում արտակարգ, շտապ,

Յերեք վագնով լույսերը հանգած.

Մեկում ցավերով հրկեզ, հրատապ

Կոմմունարներն են բսանուվեց ընկած,

Իրար են հավում խոնավ հատակին,

Սառ շղթաներից թմրած ծեռ ու վոտ:

Վայում ե աշնան վտարակ բամին

Խավարում անհուն

Սրդյոք պիտ բացվի՞ նորից առավոտ

Մեվ ուղիներին հեռու,

Անանուն...

Ո՞ւր են շտապում այս խավար պահին,

Անհայտ ու զաղտնի...

Թուչում են վերստերն անթիվ, անհամար,

Ու ամեն մի վերստ,

Վորպես մի սլին,

Ծակում ե ուղեղդ կակիծով անմար,

Մաշող խոհերի շարաններով բյուր,

Ու նորից սուզգում, հանձնված ցավին,

Մուժ, մշուշ, մռայլ մառախուղների հետ մասյան

Մութը մահաթույր...

Ե՛յ, լսի՛ր,

Լսի՛ր,

Հնկեր կոմմունար,

Վոստիդ վայրի, վայրենի, վատթար,

Պատրաստում ե խենթ, քո սրտին ցավոտ

Վերքերի մի նոր սոսկալի մորմոր,

Վոր ել չը բացվի թեզ նոր առավոտ

Արեվով բորբոր!..

Ե՛յ, լսի՛ր,

Են մյուս

Յերկու վագոնում

Վոստիդ ե վայրի,

Մի ամրող պահակ

Դահճի սրերով քո մահն ե ծրագրում,

Ու նրա դեմքին վոխն ե նեռ, անհազ,

Զարախինդ փովել անզուսպ,

Վավաշոտ...

Ամեն ինչ զգուշ խորհել ե,

Հաշվել,

Հիմա ել բացել լվտի կերտխում

Պոռնիկ ու պազշոտ...

ուսումն մի մենա և
 մինչ մի սկզբան
 պահան խանջնիք ըրբառ և նույնան
 պայչ խողմանաց դյունով տուշ
 մինաց նոյն թօնան նույնու ըլլրով և
 Անապատն անծայր—
 Սիր գերեզմանոց,
 Աշխարհի վերջին ընկած կուլոր,
 Շվար...
 Յերկիրը ավեր՝
 Մարված մի հնոց,
 Յավերով սեվցած արել և ծվար...
 Կիշերն և փուլեւ
 Փաթաթվել քան ոճ,
 Մթին ծալքերով թանձրամած, ստվար...
 Վամպիրն և ծըծում
 Կիշերը սեվխոց,
 Հաղին և մահվան ըիրերով խավար...
 Կիշերը արենին,
 Ամեն ինչ խեղղող
 Իր ծանր մաղձուր մղծավանդներով,
 Վորակն խեղղված մին,
 Սիրտը ահ ու դող,
 Փուլեց մտատանց հնդինդումներով...
 Խավարուա գիշերն անլույս, սեփ ու սուգ
 Խորունկ հառաչնց
 Աքերն արտասուր,
 Հավաքեց դանդաղ ծալքերը գունատ
 Ու հոգնած հալվեց
 Վայրերում դեղին,
 Ճամբերում անհայտ...

Կարծես սգատար այլին սեվարող շմմրմաք զգանք
 Արտասվեց,
 Ընկավ ցավերից արբած,
 Հորիզոններում մարմինն և դողդող զմագման միջոցնե
 Քամու ծեծկրի տակ դեղնում հիմա բաց...
 Ճամբերում փուլեց տաղտուկ լուսաբաց...
 Անապատը կույր,
 Մոթ, մոալ ու խորթ,
 Հորանցեց քնկոտ, չոր ավագներով
 Գալարվեց, վշշաց չարքերից հոխորտ
 Ու գորշացավ սառ իր յերազներով իշխոյի և մշտո
 Ճամբերի վերջին, աշխարհի գրկում, քման հոփեղով
 Ուր վերստերն անթիվ ասես չքացան,
 Մի մշուշ-մեգում
 Սեվացան,
 Անցան...
 Լուսաբացն իջավ մոլոր ուրանձայն...
 Ամենի, դժգույն, ամայի, դատարկ,
 Յերկնքից յերկինք անապատը մերկ,
 Շարժվող ըլուրներ ավագից շարք-շարք
 Ու յերկու տատասկ փշաբազ ու ենրկ ճախթայը խաչ
 Մեկ եւ կորացած սյուներն հեռազրի սոցմազմունց
 Անտեր ու պապանձ—
 Նայում են հեռվում հազիվ նշմարվող
 Ինչ վոր շենքերի...
 Ախչա-կույմեն և մնացել անանց
 Խոր խորքում յերկրի,
 Վորակն վոճիրը դարերում նիրհող
 Բյուր կայենների...

Գնացքը կանգնեց մահվան յերկունքով սարս ունիած
Ուղիներում գորշ՝ զմանալով
Խոր անապատի սիրոն եր, դադարեց շնչար խորժ
Վերջին տանջանքով... .

Մի ինչ վոր ստվեր չար ու անախորժ
Սուրաց յերկնքով...

Ճոճվում են սրերն արյունածարավ, ու որ զարդարութեան
Վագոնն են փակված սեղմ շրջապատում
Ռդակով մահվան.

Շունչն ե վոստիխ հյուսիս ու հարավ
Մըրկվում ահեղ, վողջ անապատում
Մեվ ու անսահման...

Շահումյանն ահա,
Լուռ ու այլայլված,
Վագոնից իջավ բայլերով հալարտ.
Աքերը անհուն տիրությամբ լցված՝ մըսկառություն
Նայեց թշնամուն դավադիր,
Նամարդ,
Վայրաբար զինված...

Իջավ կրակված յեվ Զափարիձեն,
Շրթունքները սեղմ բարկության հրով.
Սհա յեվ ուրիշ յերկու ընկերներ
Դազազված,
Հուզված,
Հատու խոսքերով...

Քայլում են դեպի են ծորակը կից, ու բիդովու ուսուչ
Վոր լինելու յև իրենց գերեզման թիւն զաւուածն
Խավար
Ու անլույս...

Քայլում են անհույս...
Դեռ չեն ել հասել...
Մի վայրի հրաման...

Դնուակը խոցեց ըրսին ել յետքից...
Ու հազիվ գետին զոհելը ընկան,
Յերբ սրերի տակ
Դիերը նոցա ջահեւ, առնական
Փուլեցին զիսատ, քան ըրս նահատակ
Արյունաշաղախ...

Ու մի նիշ միայն,
Մի ճիչ մահաբեկ ու անարծազանք՝
— Դեռ մենք կը հաղթենք!
Մենք նորից կը գանիք!..

Ու ելի յեկան,
Անզեն ու խիզախ...
Ու ելի ընկան...
Բոլորը հատ-հատ...
Բանուվեց դիակ հեղափոխական!..

Յեվ յերբ թշնամին արյունաթաթախ
Դիերը ձգեց ծորակը փութով
Ավազով ծածկեց սրտերը մատաղ
Ու վերադարձավ ժպիրն ժպիտով
Անապատը վողջ կարմիր եր, արյուն,
Ավելի կարմիր, քան հորիզոնում

Տխուր յերերվող արեգը դժգույն, զիսծը մն ևոլլա՛ն
Արշալույսը մեղկ մունքդիք ըմից մն այսմին դայ
Անզլյական զոնում.. զախտ մն
Չախկալը հեռվում սեվով սովերվեց, ...ու որմ մն
Նրա զիշտենչ վոռնոցը քաղցած մնէ ուն սեր
Ավագների մեջ խուլ-խուլ գալարվեց...
...ըմկու մն մխոյ ըմբոյ զիտում
Մուսում են ամս ամպախոյ պայմաք մխուր խժուն մն
Խուզն են պայմաք ուն զուստաւնու դաճոյ զիմ
Մայութ մն ամս ունեմ զիմք
Վայում ամս ամուսնու մշեմի առ
Մուսում ուն զուստաւնու... սխուսաւուրմ
մատի չին մն ան
Կայրություն ու թէշան չին մն
Հոմքերու ու զիմք զին ուն
Են ու ուստում, մինոր զի ըմկոյ զամն
Տասակ բայ տաստամ հարսա,
Մուսու ամս ամուսնունու զամու, մայմ չին մն ան
Կայրություն ուստում, միայնի ու մերմ
...մայմ չին մն ան
Մայութ մն ամս
...առա-առա ունու
...մայմ չին մն
Անժամախտրմ ֆոխ ըթիւմառ
Մայմ պատութ չին ժամապան
Հայութեաց ամպախութիւնը մասունք դրէ ինս
Ան ին ամս ամուսնու զուստեանի զուսու ցերո զիմք
Մայութ մաս ամուսնու զուսու ցերո զիմք
Մայութ մաս ամուսնու զուսու ցերո զիմք
Զախտ մն մխոյ ըմկոյ խուլ ին
Նիսկան մն զուսու կամաչ շոյանքով
Մուսուրը բեկված, ցավերից տոշոր,
Բացվել են զվարթ զարնան գգվանքով.
Վայրերում ավեր, ուր սուգ եր ու մահ,
Բայաթին կանչեց անուշ թովչանքով,
Մենակ քո կրծքում,
Սեւ Ախչա-Կույմա,
Մեսիցին հավետ նիշերը վերջին,
Գոր հնչում են դեռ մահվան տանջանքով...

Խառնի մն մկնուար ուն զիմքը
Խոչնենախոյն ուն զանուար գուշակն ուն զիմքը
Ուն զանուար ուն զուստ խուլ ուն
Հուրուս մն մխոյ ուն զիմքը
Մուսուրը մն մխոյ զիմքը
Զգոր,
Հրեղեն,
Հրդեհներուվ վաս
Հեղինդումների տարին են անցավ,
Սշլարին կրծքին վերքերն արնով վաս,
Խոցերը խորունկ փակվեցին անցավ.
Կրակ որերի տագնապը չկա, զիմու ըմայք զիմքը
Մաշու մահացավ,
Միայն քո գեմքից,
Եյ, Ախչա-Կույմա,
Վոճիրը զագիր,
Արյունը թափված գորշ ավագներին, ուր սուն իւլ
Մնաց ու չանցավ.
Այրված սրտերում, արուներում չոր մրսի զիմքը
Նոր կյանք ե զնօպում կանաչ շոյանքով
Մըտերը բեկված, ցավերից տոշոր,
Բացվել են զվարթ զարնան գգվանքով.
Վայրերում ավեր, ուր սուգ եր ու մահ,
Բայաթին կանչեց անուշ թովչանքով,
Մենակ քո կրծքում,
Սեւ Ախչա-Կույմա,
Մեսիցին հավետ նիշերը վերջին,
Գոր հնչում են դեռ մահվան տանջանքով...

8

Հեղեղից հետո դաշտերն են ժպտում
Միաձաններով,
Պայծառ, և զարդարում
Պարկաչուն.
Հրդենից հետո բուն և նորոգում
Եոր որվա համար ամեն մի մրջուն,
Հողմերից հետո հովեր են զալու,
Արեվ պիտ փայլե, կը գա ուրախ որ.
Եյ, Ախշառույմա,
Դու յես մնալու, ուսի հոգիներոց
Կոճիրդ գրկած, համեստ խաղողապատ,
Մե՛ք ու մեվանուն, միշտ անեծրով խոր...
Ուզեցիր նրանց սրտերը մաթեր մասնաւուսում միւս յայր
Կոմմունարների սրտերն հրավառ. Խորտին պարաւ.
Ու արեգական! ուսի ուսի
Ուզեցիր քամել կարմիր արնով վառ,
Սրտերը նրանց անահ ու անմահ,
Իսկ նորա գեռ կտն!...
Ուզեցիր թաղել խով անսապատում ուսի ուսի
Կանչերը վերջին անտես, անմիկա,
Վոչ վոր լրիշի!
Ինչպես թաղեցիր օ՛ք անսապատում
Պղծված,
Պատուված
Կոտրները ալ
Նրանց դրոշի!
Իզուր ու իզուր,
Ու ելի իզուր...

Անապատը քո սեվ ու լայնածիր
Զը մարեց նրանց սիրտը լուսեղին,
Զոր ավազներով ըլ թաղեց խորունկ
Կանչը հրեղեն...
Ու ելի, ելի կուզես լայնացիր!...
Կանչերը նրանց հազար կանչերով,
Քո անապատի հողմերից անսարտ,
Մրրկվում են գոռ,
Շաշում են հպարտ,
Բազմապրծագանք—
— Մենք դեռ կը հաղթենք, ու զայտ խոցելում ենք
Մենք նորից կը գանք...
Ամեն իրիկուն, ուսի ուսի ուսի ուսի ուսի
Արեվի վերջին ճաճանչների հետ,
Յերբ բանվոր նեցոն, նորից աննկուն,
Նայում ե հեռուն
Հիշում ե անմահ իր հերռաներին,
Տեսնում ե ինչպես անսապատի մեջ
Կա մի շառագրուն կարմիր արահետ...
...Սրտերն են խոցված կոմմունարների,
Արյուն են ծորում,
Վոր անսապատի գորշ ավազներում
Վոճիրը զագիր ըլ ծածկի անհետ,
Զը ծածկի, մնա՞... ուսի ուսի ուսի ուսի
Բանվոր նեցոյի սրտիցն ե ծորում
Արյունը կարմիր,—
Վոճիրն առհավետ
Նա ց' մոռանա...

ՎԵՐՋԵՐԳԱՆՔ

Անցան որեր
Ու ամիսներ,
Ու տարի.
Մեծ ճամբերով հազար ու մի քոչ անցավ.
Սրտ ու արոտ հրդեհներից պայքարի,
Քաղաք ու գյուղ, յերկիրը վողջ՝ սելացավ...
Անապատում ավագները հողմահար
Հազար ու մի դավ ու վոճիր թաղեցին,
Հազար հետքեր, գերեզմաններ անհամար
Տատասկներով բըուրներով ծածկեցին,
Բայց շիրիմը նվիրական սիրով վառ
Արախողիսղ ընկերների քսանուվեց,
Արնան հետքերն հավետ բոսոր, հավետ վառ
Տարիների հողմը հրկեց զի սելից...
Ամեն գիշեր,
Յերբ խավարի ծալքերով
Մուժն եր ծածկում գեմքը տանջված սեվ հողի,
Ու քաղաքում բանվորն եր խոր վերքերով
Հեծում, մաշվում,
Կարոտ լույսի ու շողի,
Շահումյանն եր հուշատոչոր մտորում
Ընկերներով վտարանդի, քան մի լույս,
Խարույկ վառում անապատի խավարում
Ու ծայն տալիս բանվորներին, մի վառ հույս...

Յեվ յերբ զիշերն անցնում եր լուռ ու ցավոտ,
Աղջամուղի մշտչն եր ցործ գոմատվում,
Անապատին իջում եր գորշ առավոտ՝
Քսանուվեցի խարույկն եր գեռ թուլ ծխում,
Գոր իր հետքերն, վորպես նշան Մեծ Մահի,
Նոր որերին, նոր աշխարհին նա պահի!

Որեր անցան, ու ամիսներ, ու տարի,
Վաղուց ընկավ վոստին անեղ ու համառ,
Հին աշխարհից ել զլ թողեց քար քարի
Հոկտեմբերյան հողմը նորը, հրավառ.
Քագուն նորից կապեց կարմիր ծիածան,
Խորհուրդների գրոշն հպարտ պարզվեց,
Քագուն նորից զրկեց անմահ, ցիր ու ցան
Իր հարազատ հերոսներին քսանուվեց...

Հիմա նրանց դամբարանը ամրակուռ
Հաղթանակի վորպես ամրոց հրաշակերտ,
Վորպես հավերժ զայտութը բորբ,
Հրաշք լուռ,
Արեվելքի դուան առաջ հրե բերդ!..
Արշալույսին, յերբ վոսկեղենն շողերով
Արեւին հիմա վուգում ե ջերմ ու քարի,
Շինականն ե հոտը քշում հողերով
Վորոնի նրանց ալ արյունով են բերրի,
Վառ արյունով ախշակումյան զրիերի...

Զավոդներում,
Վիշկաներում,
Ամեն տեղ,
Ուր շակն ե աշխույժ կանչում վաստակի,
Քսանուվեցի ծայնն ե հզոր ու հնչեղ,

Յերկու կոմմունար յեղայր-
Երիս իրեվ!
1918

Միրտ և տաշխս նորապայքարի, պատահ ակաց առու ունի Հայու
նոր գարկի. առաջաւունուած ալդաս ու Արայի արտահայութ
Նրանց բորբոք արզումնան ծոր հուրիքում ահապահով
Մասսաների միտերում լիյուդ մականչող անձնուած
Նրանց ծածան անհեններն են աշխարհում ոչ ոչ առ
Բոլոր բռնոր դրոշներին հաղթ կանչողաւ. յաջապ զամ

Յեվ դեռ հիմա պատահ ու պատճենուած ու մասց ունի Հայու-Կույմի մոտերքում ու մասունք առաջ ապահով
Խավար ու մուգմ գիշերներով ահականչ անձնան
Հուր և վառվում անապատի սեվ կրծքում ու անձնան
Կանչ և լավում հեռումներից մահապատնջ. պահուած ու առ

Շահումյանն ի ընկերներով մտերիս
Կոկիմ այրում ավազներում անշիրիմ... առաջ ու առ

Բորբոք սրտի հուպն և անմար,
Հարաստեփ,
Կրակը բոց ու անվիթ խոր գամի...
Շահումյանն ի,
Սպասում և հրաթելի
Գոր Լանդոնում Հոկտեմբեր երգեցիր...

1926 բուժած քաղաքացի ուրի անձունուած
Ժիշեր տաւունու տաւունու ու համա այլից
Վարդի կու Պատահու կու առայնու կու
Ու բուժու ու զարու կու պատահու կու
Շահում պատահու առ լազ
Խոկեաց պատահու ու լազ
Խուլեւունու կու պատահու օտան
Շահում պատահու զամ ու լազ
Խուլեւունու օտան առ պատահու օտան

ԶՈՅԵՐ ԱՆՇԻՐԻՄ

ԸՆԿԵՐՈՒՄԵՐԱՎ...

Ընկերս մեռավ, աղքերս ընկավ
Դաժան թշնամու արնոտ գնտակից,
Ու յիս լաց չեղա, արցունքս չեկավ՝
Զոհերս ելին շատ, մոտ ու սրտակից...
1921

Հուք տարիներով ուղիղ յենք անցել,
Արդա-նույն մատուցում,
Խոօսու ու մայթ պահեմաբու ուսակու,
Հոյք և պատու մատուցու ամ կոքու,
Խոջ և բայս մատուցու մատուանու...
Համայնքն և ամերիկան խոօս
Կայսեր ունի Գ Ա Յ Ա Ա Յ Ի Ռ Ո Յ

Բարսու ուստի ձեզի և ամերու,
Հարուուտ,
Չուզու լոց ու ամերու խոր զայիս,
Համայնքն է,
Մատուցու և հրաբու,
Քու համայնք հաւաքային համայնք

Թող անցնեն ես սել որերը շիվան,
Զոհեր ենք տալու գեռ շատ մեր կռվին,
Լսվում է չորս կռվմ սուրոցը մահվան,
Իշխում են զազեր գեռ սուրն ու սին!
Մի որ կը լինի կռիվը վերջին,

Վոսովը կը նկնի վայրի ու համառ,
Մենք նոր կը վիտրենք դիերը անգին,
Յենք նոր լաց չեղա, արցունքս չեկավ՝
Զոհերս ելին շատ, մոտ ու սրտակից!..
1921

ՅԵՍ ԶԵԶ ԶԵՍ ՏԵՍԵԼ...

Յես ձեզ չեմ տեսել ձեր մահվան ժամին,
Ձեր կանչը վերջին չեմ լսել կարոտ.
Այցի չեմ յեկել ձեր գերեզմանին
Ու չեմ համբուրել ձեր հողը արևոտ...
Այլքարի բովում յես ել մի զինվոր

Հալալ վաստակի կոփին եմ մղել,
Յերբ վոստին եր ժանոտ, նեռ ու նենզավոր
Մեծ կոմմունայի դաշտերն հեղեղել...

Ու ձեզ չեմ տեսել բայց զիտեմ հիմա
Ձեր մահը անժամ անհայտ փողոցում...
Կապարը խոցող ձեր սիրտը անահ
Դեռ մինչեվ այսոր ինձ ել ե խոցում...
Ու ձեզ չեմ տեսել բայց զիտեմ հիմա

Ձեր կանչը վերջին սրտումս եմ թաղել
Քանից նոր պայքարի հզոր ազդարար.
Ձեր գերեզմանն ել, ձեր արևոտ հողն ել
Ինձ համար այսոր աշխարհն է արար!

1924

Խորի սովորա խուճն այդին
Եղիսաբետ տաճար հյուծախի տաճար
Խորի սովորա արև ուն ուն մ
Եղիսաբետ ու ուն առ ուն ուն ուն ուն

գոյի մարտկոսար ույսոյի ցման ով
Եղիսաբետապահ մաս ուն միջոցի
Անձ մի ուրու յամի հույս առի ույսու
Եղիսա Նուդաստիս վարենալիցի ով

ԴՈՒՔ ԿԱՆՉՈՒՄ ԵՔ ԻՆՉ...

Դուք կանչում եք ինձ ձեր շիրիմներից,
Մոտ ու նեռավոր վայրերում ընկած...
Դարշ ագռավների յերամը նորից
Կարծես հոշոտեց սրտերդ հանգած...

Ձեր կանչն եմ լսում բանտերից խոնավ,
Ժանգոտ յերկաթով կրծքերը ճնշող,
Վոր ել ըլ շնչեն յերկնի տակ բնավ,
Վոր չըմբռստանա Տանջանիքը անշող...

Կանչում եք մուայլ քարահանքերից
Լեռ ու ժեռի տակ թաղվածների հետ,
Խավար ու խեղդող հանքահորերից,
Վոր շունեն լուսի վոչ մի արահետ...

Անշուք գերության շուրթերից բոլբոք,
Գործարաններից հրաշունչ, հսկա,
Ռւը կա կեղեքում, սեվ որվա մորմոք,
Ձեր ծայնն է ծանոթ, վոր կը հեկեկա...

Պայծառ գեմքերով նայում եք անմահ
Անհայտ ու հեռու ձեր շիրիմներից.
Ձեր կանչն ե զնզում աշխարհում հիմա,
Ինձ ել, բոլորիս կանչում եք նորից...

Զեր ծայնը վորպես պատերազմի փող,
Վերջին Մեծ Կովի մարտահրավեր,
Հավետ վառ վրեժ, միակ սուրբ մի վոխ
Այս մրրկածուի աշխարհում ավեր...

Ու կը գա՞նք,

Կը գա՞նք

...ՁԵՐ ԳՅԱՆՊԵՏԱԿԱՆ ԳՐՈՒ

Բոլոր վայրերից,
Դոները փակված կը բացվեն բոլոր.
Հողը կը մաքրենք արյուն ավերից,
Ուզի կը տանք լույս սրտերին մոլոր...

Ամեն մի կորած կը գտնենք շիրիմ,
Ու կը համբուրենք, կը գրկենք ամոռ.
Իրար հարազատ մոռ ու մտերիմ,
Հանգստի նոր ժամ կստեղծենք հանուր!..

1925

Հետման եմ բազում, ըստը ու անհանուր
Օրերը ենք մնե ամիր ու մարդու,
Վերաբեր ապահով վշուր, Խովհանուր,
Աւագ պահակը, ամօթից այրակն
Ռայտ և ուստի առաջնորդ անձու...

ՅԵՐԵ ՅԵՍ ՀԻՇՈՒՄ ԵՄ...

Յերբ յես հիշում եմ որերը մեր ճին,
Ոծերից թունուա, որերն անուրախ,
Վորոնք մնացին հետու ափերին
Սեվ հործանքներով արյուն ու թարախ...

Որերը ծանր, մուայլ գերության,
— Միլիոններին՝ մահ, մեկին՝ կյանք ու լույս-
Յերբ աշխարհով մեկ բաց պոռնկատան
Լապտերն եր լվափ որորվում անհույս!

Յերբ յես հիշում եմ՝ սիրսոս և մրրկվում,
Խնչպես ենք կրել լուծը ահուելի!
Անցած կրակով նորից եմ ալրվում,
Ճին ցալն եմ զգում իմ սրտում ելի!

Հոսող զրերից ավելի վարար
Արյուն և թափվել բոլոր վայրերին.
Չոհեր և տվել աշխարհը արար,
Անհամար զրիեր եդ սեվ որերին!

Բայց զուր չեն ընկել զոհերը անմահ,
Ափսոս չեմ ասում արյուն-ավերին.
— Որերը հրեշ թաղված են հիմա,
Ու անեծք անվերջ եղ զարշ որերին!..

1925

Մեր առջև մայսին պատերազմի վայ
Ալբանիա Մեծ Կուսականությունը
Համբար վայ, պահ, պահ առաք մի վայ
Այս պրականչի ավագությունը ամեր...

ՏԵՌԻՐ ՈՒ ՏԱՐՏԱՄ...

Տխուր ու տարտամ ժամերիս անշղող
Յերբ ցավի և խոստում իմ անսեր սրտում,
Ու քո մորմոքի մշուշը մաշղող
Իմ ուղիներին իջնում ե տրտում,
Մարտում և հոգուս ամեն մի լույս-շող,
Վիատ ու պարտված որերիս մթին,
Յերբ նահանջներից անուժ ու շվար
Սեվմութ, անողոք զիշերված մայթին
Իմ ու ընկերիս սրտերն են խավար
Ընկնում վորպես վորք անտուն մանկան դին,

Յես հիշում եմ ձեզ, հրկեզ զոհներին,
Զեր արյունը զերմ թափված անխնաս
Բոլոր դաշտերի սեվ ուղիներին,
Հիշում եմ յես ձեզ, վոր ընկար անահ
Ու կրակմեցիր մեր հուր որերին!

Հիշում եմ բազում, բյուր ու անհամար
Սրտերը ձեր մեծ ավեր ու մարված,
Վորպես ատրուշան փշուր, հողմահար,
Ու սեվ զիշակոր, ամոթից այրված
Սիրոս և բռնկվում զայրույթով անմար!..

Մշուշն ե ցավիս անցնում ցող հետքով,
Աչքերս են բացվում նոր լույսերով վառ.
Նայում եմ չորս կողմ հուսավառ դեմքով,
Մոռանում նահանջ, սերս վորք, թշվառ,
Ու նորից առույգ անցնում ճամբերով,
Վորտնցով դուք եք անցել երավառ!..

1925

ամենայ այլ այլ նշարակը
Անդամն ունու և այլին դաշտուն
առնեն ու պահուն ուր մրց նախուն
...այլնչիր կան օրս շատուն մե սկրուն
...ամենա մերս ոչ բախի և սկրուն
...ուն մերծուն մե այլ և եւուրան
ունիս ու նույնին նախուն ոչ սկրուն
...և ուն եւուրեր խաղենան ու որմ

պատմութեան ու դաշնա Աւորաց նև նազմէ
նախքան ու զիյա նև զի զվարան
պահանջորդ պատշաճ մաշտակուս սօրուս
նախքա ըմբիւս պայմանէր իւն ան
կանոն խոնչուուր նախիւն և սաղմէ

ՆՈՐԻՑ Ե ՏԵՐԵԼ... ամէ բաց նույնօնս սիստաց և մշացն
Նորից և տիսրել իմ հոգին ցավոտ,
Հրկեզ հուշերով ինձ մոլորցիւել...
Գիշերներս բորբ մինչեւ առավոտ
Նորից են անքուն սրտիս ծանրացել...

Դաշտերում մթին ու մառախչապատ
Տեսնում եմ յես ծեզ մշուշով թաղված,
Շուրջս ամայի խառլար անապատ,
Աւ. դու ւք սեվամահ սյուներից կախված!

Վերադարձ չկա, չկա արահետ,
Արնածոր յերկրում զոհեր անշերիմ!
Մարված շողի պես անհայտ ու անհետ,
Վորպես մի հառաջ այս մութ գիշերին...

Նորից և տիսրել իմ հոգին ցավոտ,
Տոշորում և ինձ մի բոցեղեն հուշ!
Նորից եմ տարտամ մինչեւ առավոտ
Անլույս ճամբերով դեզերում անուժ...

ՅՈ ՅԵՐԱ ՆՈՐ

Հման
Ժամերիկա
Կանքերից Շառյա
Կողմանները մեն
Եր կանք

ՆՈՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ

Արաբարսին ան
Ան անիստարոց ան
Երանեց Են անոն
Նոր զագանցներ են
Զելուն կրնա
Խենքն մի նորի
Են մի շնուրներ, որ եւ մու զա
Լուսնի,
Վեռի,
Անզուն և հայր
Ենուր կոնքներ

ՆՈՐԻ Ե ՏՈՒՅ

Նորից և տիրելի ին հայեն ցավուն
Հմիկ հաշեաւ ին մոլոքուր
Դժեզներ ուրը միւսին առավաճ
Նորից ին ալբան պարս մուսացիւ
**Տաշումուն մթիւ ու մասախաւաս
Տահուն իւ միւս ԱՀՍԱՑԱՑ ԻՌՈՒ
Եւրո անուն բանաւու առաջաւան
Եւ դու յու անասան պահանձանախախան**

Ակագար միա, միա ուրածիւ,
Ակագար յարկում գունք անշեցիւ
Եւրակ յուն արև անշայր ու անման
Եւրակ ուն հաւառ արև մութ պարերիւ
**Նորից և տիրելի ին հայեն ցավուն
Հայուան և ին մի բացիւն հայ
Նորից ու ապաւան միւսին առավաճ
Ակագար յարկում գունք անշեցիւ**

Այս նոր ձիածնիւ
Խոր միւն
Խոր ցորով ծաղիկ ու ծառաւն
Արդիւ ին թափի
Շաբար եւ զա լիւ նոր ուրի
Խոր ցորով
Խոր ձիածնիւ
1

ՔՈ ՅԵՐԳԸ ՆՈՐ

Անրիւնայի նորդի դիմակաք ու մայուն
Հիմա անհամար
Ժամերիդ, անդիւնիւ
Ժանքերիդ հնամյա
Ղողանջները չեն, Ֆուն և անհնիւն ճաղանչուն են
Վոր կանչում են մեզ, Ճան մանց մական բայրան
Արտվորներիդ սեզ
Ու հովիլներիդ սարերի լանջեն
Յերգեր են անահի,
Նոր ղողանջներ են
Զրնջում հիմա!
Ամեն մի հովիլ
Ու մի շինական, ուր ել վոր լինի,
Լոււմ ե, անպատճ
Գիտե, անուազայ
Յերգում ե հնչեղ
Յերգը լենինի... սեզ

Այս նոր ձիածնիւ
Խոր միւն
Ակագար յարկում գունք անշեցիւ
Եւրակ յուն արև անման
Եւրակ ուն հաւառ արև մութ պարերիւ
**Այս նոր ձիածնիւ
Խոր միւն
Ակագար յարկում գունք անշեցիւ
Եւրակ յուն արև անման
Եւրակ ուն հաւառ արև մութ պարերիւ**

Յերգե,
 Թե յերգ չե,
 Բայց սրտի վերք չե
 Անբուժ, արնաքամ,
 Վոր սրի,
 Հրի,
 Գուժկան որերի
 Վողն եր դարավոր յերգում մշտանգամ:
 Յերգ ե,
 Մի նոր յերգ!
 Դաշտերում գարնան
 Մեծ աշխատանքի աննման մի հերկ.
 Բացվող սարերի զբերի նման
 Յերգ ե՝ վարարման...
 Մեծ կայանների
 Սիրտն և զողանջուն,
 Յերգն ելեքտրական!
 Ամեն մի հնչուն՝
 Միլիոն սրտի լույս!
 Ամեն մի հնչուն՝
 Վորպես Հոկտեմբերն
 Համաշխարհային,
 Վա՛ռ,
 Մըրկահույզ!

Յերկիր իմ թովիչ
 Զբերդ են հոսում
 Կարկաչով մի նոր
 Ու նոր հուներով,
 Որերդ են հյուսում

ՊԵՐ ԶՐԱՎԵ ՈՒ

Քեզ նոր ծիածան,
 Նոր սեր,
 Նոր գորով ծաղիկ ու ծածան!
 Յերկիր իմ թովիչ,
 Ընտրել ես դու քեզ նոր ուղի,
 Նոր բաղդ,
 Նոր կուսավորիչ...

* *

Զոհեր անհամար,
 Մահվան ուղիներ,
 Վորոնցով միայն դու եյիր անցար,
 Մայր բռնաբարված ու վորդեկորույս,
 Մրերը մեխված սրտիդ արնածոր
 Անլույս ու անհույս!..
 Անցար
 Մերկ ու բաց.
 Ու ինչպես անցար
 Անապատները հրաշունչ, այրող,
 Հեղեղատներից մահաբեր,
 Վարար...
 Հրդեհ, կոտորած,
 Սով ու տառապանք,
 Ու բազում, բազում
 Բանտեր ու կապանք...
 Աշխարհի բոլոր զոհերի շարքում
 Ամենամեծ Զոհ,
 Ուղիներդ անցար սեվ հոգեվարքում,
 Անցար,
 Ու այսոր,
 Յեսայական խորոշինքն է մարդ,
 Յես վերջին անգամ

Հիշում եմ քո բյուր զոհերն արնաքամ... ովհետեւ դու քայ
 Տեսնում եմ
Հիմա մասնան ու թիւն Խոչը դու
 Կանգնել ես ազատ Մասիսի դիմաց,
Մասիսից հակարտ! Այս դու քայ քայ ու քայում
 Կարմիր ես կապել
 Վորպես մի ջահել
 Մի հսկա Մհեր,
 Հզոր ու անպարտ!
 Նայում ես չորս կողմ դանաւին դժոջ
 Աւրախ ու խնդուն.
 Որերդ միշտ հողմ, գմբեր ու մասն խորոշուն
 Վոստիներդ հազար
 Հիմա ել չկան,
 Վոր խայթում եցին ոծ ու մահաթռւյն!
Հիմա դաշն
 Հուշերիդ,
 Անցած, գնացած քայ ու թիւն
 Աբնու փշերիդ, գոյլա ըմբազուն դունաւուն
 Հին ու հնամյա գեղատեսակ ըմբետուն
 Նահատակներիդ
 Մրմունցները չեն, վոր մաշում են քո անդասց մերը
 Լուսեղնեն հոգին!
 Վա՛ռ,
 Արեգակա՞ն
 Յերգն և դարբնոցի
 Զրնում հզոր,
 Թովում անմերին,
 Վառվող հնոցի
 Զերմն և բռնկվել բերկրանքով բռոր,
 Կուրիս մեղմի սն

Արշալույսներից շառ ու շառագույն!
 Ամեն մի հովիվ ու մի շինական,
 Աւը ել վոր լինի,
 Լսում ե,
 Գիտե,
 Յերգում և հնչեղ
 Յերգը Անինի...
 աշուր մալայաց
 այս ժամ ու անօր բայց այս
 այսուն մախանուն
 գոյնուր ամայս
 Անունունուն
 ընթարում և
 Ա մասն եր բայց զանու Արարուն անշնչ յիշմի
 Ետարում թուզում ու զանու բնիցն մարմ
 Իշխան վանքերում
 ամեն յիշմ ոչ
 Մի կորում մարմ
 Ժին ոչ
 Փայտերի առկա
 ...մասն ոչ
 Նույս վայեար ոչ ոչ մի մաս
 Առնեն մի սկզբուն
 Որեր մի որից վայեար նորման զազատ մի մաս
 Առար զազատ մի նիշը մի մաս
 Արիոր նազար կոմաքան նայուն
 Կանչնել և ուրինառաց խոցը խու զամենիսին
 Վորով մի ժագուն
 Նունեամ սերդու
 Շեկունուն նամար կունիստան նայու ու առեմք զարին
 Զիւնցի բարին

Կուրս Արարունին գումար և
 Առն Ար հակա զակիր,
 Ըստ պակասութեց գումար և
 Ա լուս

ՔՈ ԿԱՆԹԵՂԸ ՆՈՐ

Արարատյան դաշտ,
Պատմական հովիտ!
Դեղամա ծովից
Ու Արագածից
Մինչեւ Արարատ
Արյուն ավերիդ
Վոչ հաշիվ ունես,
Վոչ թիվ,
Վոչ անուն...
Ամեն մի քայլ հող՝ դարերի սրտում
Վորպես մի անհուն.
Ամեն մի խաչքար՝ անհայտ Զվարթնոց,
Ամեն մի շիրիմ՝ մի ամբողջ ապատ,
Թաղված ծաղկանոց!
Մոխիրների տակ դարերով տրտում,
Վորպես հարեմում
Մի գեղեցկուհի լլկված ու լքված!

2

Վորպես անարգված,
Մերժված աղերսանք այս սեվ աշխարհում...
Ու եղ դարերից պահել ես միայն
Լուսի մի նշույլ վորպես միակ հույս
Մրտիդ անզյուման՝
Կանթեղն ես վառել քո Լուսավորչի
Սարերիդ վերա մշուշ ու դուման...
Դարեր են անցել
Վոչ վոք չի տեսել լալկան որերի
Կանթեղը անհայտ,
Առասպելական...
Ու հովիտն եր բորբ, դաշտն Արարատյան, այսայ զայ
Խավարում թաղված՝ սե՛վ, անհիշատա՛կ,
Խչակես վանքերում
Մի կորած մատյան
Փոշիների տակ...

* * *

Որեր են ուրիշ հիմա նոր ծաղկում...

Արեվը հպարտ
Կանգնել ե սարին,
Վորպես մի ժողկում
Զեկուցման համար՝ կանգնել ե հանդարտ
Դիմացի քարին!
Գաշտն Արարատյան փուլել ե,
Ասես մի հսկա դահլիճ,
Շոգ զեկուցումից վառվել ե
Ու լուռ

Կում ե հոգնած
 Խոսքերը կրակ իր նոր ժողկոմի...
 ...«Մենք այս տարի
 Պետք ե ջուր տանք
 Կանալներից
 Ամեն արտին
 Զանգվա ջրից!
 Յերկաթ, քարի
 Մեծ աշխատանք
 Պետք ե տանենք մեր դաշտերում,
 Վոր բամբակի
 Հողաբաժինը լայնանա հենց ես գարուն...
 Նայեք
 Պատրաստ տրակտորներին,
 Կանգնած անահ
 Հուր յեզներին,
 Վայրերում հին լուսավորչի,
 Վոր վոչ մի բուռ
 Հող ըս կորչի!
 Ելի ուրիշ խնդիրներ կան,
 Մեծ կարիքներ...
 Զորորինակ
 Ելեքտրական
 Հազարների ուժ ունեցող
 Հարկավոր ե մեզ կայարան...
 Ամեն մի գետ
 Թող մեզ լինի նոր Հրազդան...

Վոր ամեն տեղ ամեն անգետ թիվներ բարու պայման
 Լուս ստանա ելեքտրական...
 Ու ելի խոսեց արեվ-ժողկոմը
 Յերկար, կրակոտ.
 Յեվ յերբ բորբոքված խոսքերը նրա
 Հասկացան ամեն մարդ ու արարած,
 Նույնիսկ շվարած
 Ամեն մի լակոտ,
 Արեվը իջավ սարերից հապարտ...
 Բեզպարած նայեց իր մեծ դահլիճնին
 Վերջին հայացքով.
 Ու զեկուցից գոհ ռահվիրան անպարտ
 Բեմից ցած իջավ
 Վառ հիացմունքով...
 Յերեկոն իջավ ցանկալի ու զով
 Արեվից տապաված շինակամների
 Հոգնած ճակատից
 Քրտինքը սրբեց
 Ու նրանց բորբոք դեմքին տվեց հով...
 Գյուղացին թողեց իր արտն ու առուն.
 Կանալների մոտ
 Անավարտ ու չոր,
 Բահերը ընկան՝ կարծես խոր քնի
 Մինչեվ առավոտ,
 Վոր վաղը զարթնեն աշխուժ ու յեռուն,
 Կանգնեն գործի նոր.
 Շինվող շենքերի պատերից իջան
 Ուստա ու բանվոր...

Խավարը խաղաղ թեվերը փռեց մնա մնա զի՞
 Արեվիսաշ հողին.
 Զանգուի ափին ելեքտրակայանն
 Իր ջահը վառեց,
 Վորպես մի նոր լույս ամենի համար...
 Վորպես լուսեղեն
 Նոր լուսավորչի կանթեղը անմար,
 Լույսերով շողո՛ւն,
 Հաստա՛տ ու պայծա՛ռ,
 Ինչպես որ-ցերեկ, արեվն հրավառ!
 Կանթեղը վառվեց մեր նոր որերի,
 Վոր յերբեք,
 Յերբեք,
 Խավարն հնամյա, անցած որերի զարդարության
 Չգրկե նորից դաշտն Արարատյան
 Ու նրան նորից չթողնի կորած
 Ու անհիշատակ իր սել ծալքերում,
 Ինչպես վանքերում մի թաղված մատյան
 Փոշիների տակ!..

Յերևան, 1925

ԼԵԿԻՆ

Մի մի մեռաւ
 Կոյի առքիւ
 Այս մեր յարաւա
 Այսուր իշխան իւ անուն
 Անուն իշխան

Այսի եր մեծ եւ ամեր անուն

Այսն եր սերու յենի նաև
 Երես պատի
 Անուն խանի անուն անուն
 Այսուրան

ՅԵՐԳ ՀԵՐՈՍ ԱԿԱՆ

(Հասկածներ)

Երբեք եր մար այրյարերից
 Կամի հասաւ
 Եր յու տաճ, իսր ցանիւթից
 Կամ եր խառաւ...
 Երարու ու ներ...
 Երաւան եր ձար այրյարերից
 Կամի հասաւ
 Եր յու տաճ, իսր ցանիւթից
 Կամ եր խառաւ...
 Երարու ու ներ...
 Երաւան եր ձար այրյարերից
 Կամի հասաւ
 Եր յու տաճ, իսր ցանիւթից
 Կամ եր խառաւ...

գողցայ խանցար զոյի պրելդօ
զուական առաջ զովից... զով մի մասնակ
դիմապահան խանու ոչ շմա

ԼԵՆԻՆ

Ո՞վ չի հիշում

Կովի տարին,

Յերբ մեր յերկրում

Խավար իշխանն եր ահուելի

Անսանձ իշխում...

Կուիվ եր մնձ եղ սեվ տարին անասելի

Մահն եր սեվով յեկել նստել,

Խփել վրան,

Զինզիզ խանի հորդաներով

Հրաբերան.

Մութն եր ծածկել չարիքներով իմաս սկըսք մեղամի

Ամեն մի շենք.

Կուիվ եր մեծ, զարհուրելի

Անսիրտ ու նենգ...

Արյունն եր ծոր աղբյուրներից

Կարմիր հոսում,

Ել ի՞նչ ասեմ, խոր ցավերից

Հողն եր խոսում...

Հազար հրդեհ, հազար կրակ,

Հազար մի ցավ,

Ամեն սրտին, ամեն արտին

Խփեց—չանցավ...

Ո՞վ հասկացալ զուլումն յեկավ,

Ի՞նչպես յեկավ,

Կրակն անշեց մարդկանց գլխին

Ի՞նչպես ընկավ,

Յերկիրը վողջ դարձավ բորբոք
 Վառման մի շեղ,
 Ի՞նչ ըստ տեսավ աշխատավոր
 Մեր դասը խեղճ...
 Եղանակում որերով եր,
 Յերբ իշխում եր, թագավորում յերկրում ավեր
 Խավար իշխան:
 Ով գալիս եր՝ խոսք եր ասում,
 Ով ել լիներ,
 Թեկուզ վորդին,
 Գութ եր հայցում, ազատություն
 Մաշված, մարված ժողովրդին,
 Դահճի սրից չեր ազատվում նեռ-իշխանի!
 Իշխան չեր նա,
 Վիշապ եր ժանու յոթ գլխանի...
 Աշխարհն եղանակում անվերջ տուոր
 Վառվում եր բորբ,
 Սիրտը նրա խոցված, հրկեզ
 Ընկած եր վորբ!
 * * *

Ու մի որ եւ մի խավար որ,
 Յերբ ցավս յերկրի
 Անտանելի վերք եր դարձել
 Մահից դժնի,
 Իսկ իշխանն եւ շուրջն հավաքած
 Մեծ ու նազիր,
 Մի խայտառակ քեֆ եր սարքել
 Զեղիս ու զազիր,
 Եղանակում մի որ հողն եր տնքում զուլումներից

Սեվ, մահատանջ,
 Մեկել հեռվից մի ծայն լսվեց,
 Մի բարձր կանչ
 — ե՛լ, բանվորներ ամեն ցեղի,
 Ամեն լեզվի,
 Շինականներ ամեն տեղի,
 Ուր կը լսի
 Սովոր ու սպի, տանջանքների
 Մորմոր ու ցավ.
 Ե՛յ, զինվորներ, հրերի մեջ
 Մերկ ու ծարավ,
 Ում համար եք դուք չարչարվում,
 Քրտինք թափում,
 Ում եք զենքով դուք պաշտպանում,
 Արյուն թափում!
 Զեր վոխերիմ թշնամուն եք
 Գերի դառել
 Նրա կամքով ծեր տուն ու տեղ
 Հիմքից վառել...
 Տեսեք ո՛վ ե ծեր թշնամին
 Մահից հոխորաւ,
 Զեր արյունով ո՛վ ե ներկել
 Գետերը հորդ...
 Յեկեք մեկտեղ վերջ տանք նրան,
 Վերջ տանք կովին.
 Դարձնենք նրա կըծքին անսիրտ
 Մեր սուր սիին,
 Ու թող վոստին ընկնի դաժան,
 Վոխն ստանա,
 Խեղճ ժողովուրդն հրից-սրից
 Հանգստանա!...

Խավար իշխանը զարմացավ.
 Ո՞վ ե, ասաց,
 Մեր գեմ խոսում եղակես հանդուզն,
 Եղակես անսանձ...
 Եսքան տարի թագ եմ կրել
 Թագավորել
 Եղակիսի խոսք յես անպատկառ.
 Դեռ չեմ լսել...
 Ու իսկույնեթ մարդիկ դրկեց ամեն անկուն,
 Վոր իմանան,
 Եղ ո՞վ ե նոր բարոզ կարդում,
 Աշխարհին նոր տափս հրաման,
 Ով ե, ով չե,
 Բոնեն բերեն,
 Ով ել լինի՞ չի ազատվի
 Արնոտ սրեն!

* * *

Սուրբհանդակները զենք առած,
 Վորը անզեն,
 Չորս կողմ ընկան, վորսի անցան,
 Վորպես բազեն,
 Վոր դաշտերում արնածարավ
 Հավթ ե փնտրում,
 Կամ թե բաղցած զայլի նման
 Ճամբա կտրում,
 Չորս կողմ ընկան, շատ զնացին,
 Քիչ զնացին,
 Ցեկան տեսան ու զարմանքից
 Մուշ մնացին:

Եհ, ի՞նչ տեսնեն, ծուխող մարից աշխան մայմ մղոյն
 Խավար իշխան,
 Ինչ տեսել են՝ եղակիսի բան ու ամ պայտայ մար դոյ
 Դեռ նոր տեսան...

Մի հասակով մարդ եր կանգնած,
 Յասկոտ գեմքով,
 Շուրջը հազար, հազար ու բյուր միմաւթից դոյ
 Մարդիկ զենքով,
 Դրոշակներով կարմիր ու վառ,
 Ամես բոսոր
 Բանակների զորք եր բազում,
 Բազմահզոր!

Եղ ցասկոտ մարդը մեկ խոսում,
 Մեկ կանչում եր,
 Ու բանակն ել նրա կանչին
 Մեկ շաչում եր,
 Մեկել վառված նրա հրով
 Աղաղակում
 - Կեցցե՛ լենին,
 Իշխաններին
 Մա՞հ,
 Խորտակո՛ւմ!..

Սուրբհանդակներն ապուշ կտրած
 Ասին՝ տեսնենք, ինչ պիտ լինի
 Վերջը սրա.
 Տեսան բոլորը վերցրած
 Զենք ու զրահ,
 Ել բանվոր մարդ, ել հողավոր,
 Ինչքան վոր կան,

Բոլորն յելան ճամբա ընկան բիտն մինստ լի՞ մի
Լենինի հետ,
Վոր զան խավար, նեռ իշխանի մուտք յանձն
Գահը արնոտ քանդեն անհետ!

Սուրհանդակներն վերադարձան
Շտապ, վլազ
Վոր իշխանին պատմեն վտանգն
Եղ վերահաս:

Շատ զարմացավ խավար իշխան,
Մեկ կարմրեց,
Մեկ կապույտվեց,
Ու խստագույն, մի սաստկածայն
Հրաման տվեց:
Պալատներում նրա շքեղ
Վողջ կարծեցին,
Թե կործանվեց յերկրաշարժից
Յեկեղեցին
Մայրաթոռա,
Մեկ մի քանիսն ել ասեցին
Ամպ կը զոռա՝
Հրաման կասեմ, ինչ հրաման,
Արյուն-աղբյուր.
— Զորք ուղարկեք հսկաներից
Հազար ու բյուր
Եղ անսպատկառ Լենինի դեմ
Իր մարդկանցով.
Յերկիր նրա դարձրեք կարմիր
Արյան մի ծով.
Ինչ կա, չկա՝ ավերեցեք
Փոքր ու մեծով...

Իսկ իրեն ել Լենին ե ինչ ուրեալ յանձն մի չոք
Քար ու քացախ,
Կը բերեք ինձ, քաշ-քաշ տալով
Ինչպես մի ցախ...
Ասեց, չասեց, զորք հավաքվեց
Հսկաներից,
Իրենց ամեն տեսակ զինված մայտևածի միջնական
Սպաներից.
Զորք եմ ասում, զորք զիտենաս,
Աստղին թիվ կար,
Իսկ եղ հսկա բանակներին
Հաշիվ չկար...
Հավաքվեցին ու գնացին Լենինի դեմ
Պատերազմի,
Վոր սրերով ու հրերով
Հազար ու մի
Նրա յերկիրը ավերեն
Տեղով, տնով,
Իրեն բռնեն ինչ ել լինի,
Ու ինչ գնով...
* * *Անցավ հազիվ մի յերեք որ
Յերեք զիշեր,
Իրար առան ես հակառակ
Յերկու ուժեր...
Մի նոր կրիվ արյունահեղ
Ու կատաղի
Բյուր զոհերով ծածկեց ամեն
Վայր ու ուղի.
Արյունն յելավ գետերի պես
Հոսեց կարմիր,

Վոչ մի բանակ չուզեց հաշվիկ և մինչև ով մեղյ յիշ
 Չոհերը իր...
 Անցավ ամիս ու կես տարի, ախրայ ու դադ
 Սննդ ամիս ու կես տարի, ախրայ ու դադ ով կը գտնի ո՞ւ
 Կոխին անեղ, ախրայ ու դադ ով սմբած
 Քանի զնաց՝ ենքան մեծցավ ախրայ ու դադ ով սմբած
 Հուր ու հեղեղ...
 Եթիդմասիս
 Հականերին իշխանական նախմիջ խասու մեռու շմմու
 Զարմանքն առավ քիշմասիս
 Ես ի՞նչ բան ե, վոր գառն անմեղ առաս ու գյաջ
 Առյուծ գառավ, գյաջ յիշի մերսոս
 Բանվոր, գեղջուկ, աշխատավոր ախոն ու բար
 Դապը զերի, ախրայ յիշաձ
 Ես ի՞նչ բան ե, կովում ե զոռ, ամր ու մեթմախաձ
 Անպարտելի...
 Խորդի ու խորդու զոյ
 Խավար իշխանը լուրն առավ, զոյ ու զարաձ
 Վոր հույս մլա մմդմիս դյժիդի այց
 Կովի վերջին ու ոգնություն յիսու ժարմէ
 Ցեթե լը գա, մինչ ու չի մեռու մեղյ
 Լենինն առած իր բազմազուն յիսու յոյ ու
 Հերոսներին,
 Ամիս չանցած կը խորտակե յիսու յի յիբու խորմ
 Հականերին՝ դմչէր ցեղմէ
 Ինքը կը զա հաղթանակով, յառածու ու մասու զայն
 Վոր իշխանին սպիտություն ապիմէ
 Գահից գցի, վրեժն առնի յիտաք զու յին
 Որերի հին...
 Ու նոր որենք, իշխանություն ընթան յոցմոր զայն
 Նոր հաստատի, յիր ու լիս
 Վոր ամեն մարդ ինքը դատի,
 Ինքը ուսիի.. սկը դպնուք յիսու մեռույթ
 ովելութ ընտաձ

Իշխան կանչեց իր գիտնականելուաց մմասիչ բախտ
 Դիտուն մարդկանց, ըղան մարտամայթ
 Իր մեծերին, վորտեղ վոր կար ասուալու ու գուրզան յին
 Անունով անձ,
 Խորհուրդ արեց, խորհուրդ հարցրեց արծանուան
 Տվեց, առավ, ամրամայթ յի զուզան յին
 Թե ժողովուրդն Լենինի հետ մայստարի ու
 Ես ի՞նչ դառավ, սկրյա ըմբան միջուց ու
 Վոր իշխանի հակայական մայստար ունեն
 Զորքն անհամար ուն միջմայթ ըմբար ու ոչուն
 Առես չնչին ուժ ե հիմա՝ ույնելուան
 Նրա համար...
 Ի՞նչ միջոց կա, ու ի՞նչ հնարք այնեցոյն
 Կամ փրկություն միջրիսուն
 Պահպանելու իրենց խավար ամիս ու զուզան զօդմ
 Իշխանություն...
 Շատ միջոցներ, առաջարկներ մայստարի ու
 Տվին, առան, ուն միջմայթ մասն մայմն
 Վճռեցին՝ լավ ե զնաւ միջուց ոյց
 Մորթով գառան, ուն միջմայթ նախացի ու
 Խաղաղության սուս յերդումներ միջմայթ ուն
 Սնել նրան, ուն միջմայթ ուն միջմայթ ուն
 Ժողովրդին սուս խոստումներ միջմայթ ուն
 Քաղցրաբերան միջուց զոյն
 Առաջարկել, միջուց զոյն
 Հետո կամաց, զաւոնի կերպով ուն միջմայթ ուն
 Ու անարգել մայդի նարզին
 Ժողովրդին Լենինի հետ ուն յի զամաս միսոյ ուն
 Սրի քաշել...

Խավար իշխանն ընտրեց հարյուր ոչ շմբար մասշտաբ
 Գիտնական մարդ,
 Մի հարյուր ել ճարտասաններ ընտրյան մասշտաբ
 Ծեր-ալեզարդ,
 Քաղցրալեզու,
 Մի հարյուր բարձրակայս ընդունություն քայլու քայլակայ
 Ու փաստաբան,
 Ես բոլորին ընտրեց վորպես
 Հմուտ պաշտպան,
 Դաշտ ուղարկեց Լենինի հետ գլուխածնություն մասշտաբ
 Բանակցելու,
 Ու համաձայն իրենց վճռին դաշտական ամպական
 Մոլորցնելու պատճեն մասի ու ամբական ամպական
 Ժողովրդին...
 Յերեք հարյուր ու ավելի դաշտական պատճեն այսպատճեն
 Մարդիկ յեկան,
 Բոլորն ընտիր, փորձված, գիտուն
 Ու գիտնական,
 Յեկան հասան Լենինի մոտ,
 Երա զորքին,
 Ու վորոշված խաղաղությունն ամուսնություն
 Առաջարկին:
 Սուտ խոստումներ տվին բազում՝ ազատության,
 Իշխանն, ասին,
 Մեր ե հայտնում իր տերության
 Բոլոր դասին.
 Սուտ յերդումներ տվին անթիվ,
 Յերդում կերան,
 Ասես վուկի տաճար իր բաց
 Դրանց բերան...

Եի ուրիշ քաղցր ու անուշ ու մի զան մինչև զան
 Խոսք ասեցին,
 Բայց լենինին, նրա զորքին անցնելորդ ու առ-ազգական
 Չհամոզեցին:
 Լենինն խկույն գլխի ընկալ անցնելու շմբար
 Բանն ինչումն ե,
 Ասեց, եղ ծեր սարքած լեզուն,
 Ասեր, ո՞ւմն ե...
 Յե՞րբ ե իշխանն արյունաբռու ըմբար զիմանց զիմանց
 Մեր ունեցել քայլակայ
 Վոր իբր հիմա սրտանց սեր ե անցնել զմանց զմանց
 Մեզ կամեցել:
 Ե՞յ, ժողովուրդ, դառավ դեպի
 Իրա զորքին,
 Եսքան անմեղ զոհ ենք տվել մասնական մասնական
 Մենք արնազին,
 Վոր իշխանից նորից խաբվենք,
 Մեր տանք նրան,
 Ու հետո մեզ նորից բաշի
 Սրի բերան:
 Յե՞րբ ե գայլը գառին սիրել
 Իր յեղբոր պես,
 Զե՞նք հավատում մենք ստերին
 Սարքած եղած:
 Զե՞նք ընք դնի, մինչեվ հաղթենք
 Հականերին,
 Բավական ե հլու յեղանք
 Իշխաններին!
 Զորքը կանչեց—«Կեցցե՛ Լենին,
 Ճիշտ ե ասում,

Մենք մեռնելն ենք հին որերից՝ ու դերաց չեզու ձի՛
 Գերադասում...
 Խաբերա-սուտ լեզուներին վայր այս միջնիմէջ քաղ
 Ի՞նչ հավատալ.
 Դրանց մեջքին հարկավոր ենց ժողով մշտիչ մշտիչ
 Մի քացի տալ»!..
 Ու ավեցին... մարդ ճացրս զծ ըս ցըսն
 ...և մնա՞ն ցըսն
 Նորից կռիվը սկսվեց ողջամուղան մնայիշ և պղ՞մն
 Արյունահեղ ցըսնուն զծն
 Խավար իշխանը իմացավ դաս ընտառ անյի զծ զոյ
 Լուրը ահեղ,
 Վոր կենինին ըլ խարեցին խառար, որու ոյսրու ո՞՛
 Գիտուն ու ծեր.
 Վերջիններից մի քանիսն են զծ նոր ընեւու մազու
 Վող մնացել...
 Յեթե նորից իշխան ըլ տա մի ոգնություն մնայիշ զոյ
 Հսկաներին,
 Յոթն որ չանցած կը խորտակի շնորհ ըն ոսմ և
 Կենինի զորքը մնայիշ զոյ
 Բոլորին...
 Խավար իշխանը այլայլվեց, ոմք դայրի զո
 Գունատվեցավ,
 Ասես հանկարծ կակիծ զգաց, անյար ճացրս մնայիշ
 Սրտի խոր ցավ,
 Բայց ինքն իրան պահեց ամուր, միջնախան
 Շրթունք կծեց,
 Ու նազիրին դարձավ տիր և մաժախան
 — Սա ի՞նչ անեծք մոքածություն մնայիշ զոյն
 Թափվեց յերկնից մեր տերության մնաս և ոչին
 Սահմաններին.

Ումի՞ց պիտի հիմա խնդրել մնայիշանի ովհանանան
 Գութ ու ներում.
 Կանչի՞ր նորից խորհուրդ անենք զցիդի նարան և
 Մեր ծերերին,
 Ազնվական, զիտուն մարդկանց ուստի բացն
 Ու մեծերին,
 Ում կուզես դու, ով պետք կը զա, իսկա մին քիմն
 Մի ճար կասի.
 Մի՞թե վերջ ե մեր տերության միջնախան ուստի ուստի ուստի
 Ու մեր դասի!
 Խրոխտ իշխանն ասեց-չասեց՝ զուր պատ ով մա
 Մի ժամ անցավ,
 Թե ժամ չանցավ, քաղաքը վող ուստի ուստի ուստի
 Լուրն իմացավ...
 Ունեվորներն հառաչեցին ունեան-զրան շնորհ
 Տխուր-տրտում.
 Չունեվորն ել ուրախացավ յուր մինչ և բայց ի՞ն
 Հույսը սրտում՝
 Ուր ե, ուր չե, կենինն հիմա աշար ու խառ մայն
 Քաղաք կառնի
 Ու կազատի իշխաններից
 Նենգ ու բոնի...
 Մինչ ու բոնի...
 Մի ժամ անցավ, թե ժամ չանցավ, մնայիշ զուր
 Մեծ դահլիճում
 Մեծավորներն եյին շարքով մոզի նախնակի ու դոյն
 Նստած վիճում:
 Ամեն տեղից ահել զահել, ունեան-զրան ուրի ուրիսանուն
 Մեծ ու զիտուն,
 Ել զանազան ծերեր հարուստ միջնախան միջնախան ու
 Ու մեծատուն,

Թահանաներ, վարդապետներ
 Առաջի անձն հայու ըմբռն
 Վեղարավոր
 Առաջն ու կառ
 Ու մնացած յերկրի բոլոր
 Առաջն ու կառ
 Իշխանավոր,
 Առաջն ու կառ
 Չայն ունեցող վարժառական
 Առաջն ու կառ
 Դասը ուռած
 Առաջն ու կառ
 Յեկել եցին ախով-վախով
 Առաջն ու կառ
 Գունաթուած...
 Առաջն ու կառ
 Շատ խոսեցին, քիչ վեճեցին,
 Առաջն ու կառ
 Վճռեցին
 Թե կա հնարք՝ պետք ե ցույց տառ մասնից ուսիղ
 Յեկեղեցին,
 Առաջն ու կառ
 Մեկել հարուստ ունեվորներն
 Առաջն ու կառ
 Իրենց վոսկով,
 Առաջն ու կառ
 Ուրիշ հնարք-միջոց մկա,
 Առաջն ու կառ
 Թե չեն լինի
 Ո՞վ կարող ե Լենին խարել...
 Առաջն ու կառ
 Թե բան լինի,
 Առաջն ու կառ
 Միայն խաչով ու կաշառքով
 Առաջն ու կառ
 Բան կը լինի..
 Առաջն ու կառ
 Ես խոսքերին յեպիսկոպոսն ամենամեծ
 Շատ հավանեց.
 Խավար իշխանն ել մտածեց,
 Առաջն ու կառ
 Դրեց-հանեց,
 Առաջն ու կառ
 Վոր եղ փորձված միջոցներով
 Առաջն ու կառ
 Պապական-հին
 Առաջն ու կառ
 Անտարակույս պիտ հաջողվի
 Առաջն ու կառ
 Լիրը Լենինին
 Առաջն ու կառ
 Ու խուժանին ապստամբված
 Առաջն ու կառ
 Խարել մի կերպ,
 Առաջն ու կառ

Հնարք կասեմ՝ հիմա ե պետք, Առ մզգը մահում է առ
 Թե չե ել յե՞րբ...
 Եռոքջառ առավ դասն հոգեվոր,
 Առ մի յանու
 Խաչ ու խաչվառ.
 Վասնառական՝ վոսկի, գոհար,
 Առ մի միջոյն
 Զառ ու պայծառ,
 Առ միջոյն
 Ուրիշ բազում ընծառ, խմիչք,
 Առ միջոյն
 Ընուշ զինի,
 Առ միջոյն
 Ճամբար ընկան քոչ-բարիսանով
 Առ միջոյն
 Դեմ լենինի:
 Հենց եղ պահին Լենինի զորքն
 Առ միջոյն
 Ուժ կող արած
 Առ միջոյն
 Հսկաներին նեղել եր խիստ
 Առ միջոյն
 Կալ մեջ առած,
 Առ միջոյն
 Յերբ լուր հասավ, վոր իշխանից
 Առ միջոյն
 Բեռով, վոսկով,
 Առ միջոյն
 Մարդ ե զալիս խաղաղության
 Առ միջոյն
 Աղերսանքով:
 Առ միջոյն
 Կոփին ասես դադար առավ
 Առ միջոյն
 Հրամանով.
 Զորքը հոգնած նայեց տեսնի
 Առ միջոյն
 Գալիս ե ո՞վ.
 Առ միջոյն
 Ճի՞շտ ե արդյոք խաղաղության
 Առ միջոյն
 Լուրը բարի,
 Առ միջոյն
 Վորին ահա սպասում են
 Առ միջոյն
 Մի վողջ տարի,
 Առ միջոյն
 Մարդու զան ե, յերկաթից չե,
 Առ միջոյն
 Վոչ ել բարից,
 Առ միջոյն
 Ո՞վ չի հոգնի զուկումի մեջ
 Առ միջոյն
 Հրից, սրից,
 Առ միջոյն

Դեհ կենինի զորքն ել կարմիր մայթ՝ նմառ զյառէ
 Բեղարած եր,
 Զահել թե ծեր,
 Յերբ իշխանի պատգամավոր մասը խոսս առջած
 Մարդիկ յեկան այլանի ու չամ
 Խաչ-խաչվառով, նվերներով միտք մայսունի
 Արքայական,
 Խակուն յեզեթ հոգեվոր դասն սկսց մայլայն ու ռաջ
 Ժամ-պատարագ,
 Մնացածներն բաժանեցին մայման այլան
 Քինին արագ:
 — «Ե՛յ, ժողովուրդ, ուրախացիր, մայնու ով ցած
 Կովի վերջն ե, նայու յով եւն
 Մեծ իշխանը ներողամիտ ամիսը ով յիշմանիս
 Չեզ կը կանչե! նայու զան յով
 Նա Լենինին ուղարկել ե մեզ հետ վաղցույն յայ զան
 Ու հրավեր,
 Չեզ բոլորիդ յեվ թե նրան մեծ նվերներով և յայն
 Վորպես նշան իրավասության...
 Զորքը կարմիր մոլոր մնաց իրավասության
 Ու չգիտեր,
 Յերա՞զ եր, սո՞ւտ խաչվառներով իրավասության
 Խաչ ու տերտեր...
 Վորն հավատով պատարագին մայլայն ու ուշին
 Շունկ չոքեցին,
 Վորն ել ծարավ անուշ զինուց իրավասության
 Փորձ արեցին,
 Բայց շատերն ել կասկածեցին, քիչուց ով չամ
 Ավ չեր զինով ամուսնության մայլայն ով յեւ

Ասին՝ նորից խարում են մեզ մայթ ով մասնա ով թէն
 Ուրիշ զնով:
 Հսկանելն ել ուրախացած այսու խաջաղեղու ուն
 Շունչ քաշեցին,
 Իրենց զարդված ցանցառ շարքերն ասի միման
 Նորոգեցին,
 Ուրիշ հարմար դիրքեր գտան ով մենու կայսերական
 Ամբացրած,
 Վոր հենց կարմիր զորքը հարքի մ չմ' խացանի զրման
 Ընկնի թմրած,
 Իրենք պատրաստի դիրքերից իրավասության ճայր ճայրության միման
 Նորոգաշեն...
 Սրի քաշեն...
 Վուկի գինին հոսեց առաս, իմն սնաս քայ մեմուած
 Գետի նման,
 Կարծես կովի դաշտ չեր եստեղ արմաց քաղաքաբ-նախ
 Հուր ու յաման...
 Կարմիր զորքում ուրախության խողեցիք միմանիս
 Յերգը հնչեց,
 Ու դեռ արեվը չեր թերթեր այսուած ով անցոյ ոչի յով
 Զուռնեն փեց:
 Հոգեվոր դասն հանդիսավոր մզոյ զինութ խաման
 Ու յեռանդուն
 Յերկնից փառաց սեր եր հայցում, մի խացման չմզ ու
 Խաղաղություն,
 Հսկաներն ել սրում եյին դավերն իրենց մայ մի յմբան
 Հազար ու մի,
 Պատրաստվելով կես գիշերլա
 Հարծակումի...

Մեկ ել տեսան, ել ի՞նչ տեսան՝ նորով սիրու միշտ
 Տեսնելու չեր,
 Հուր բարձրացավ, ծուխ բարձրացավ, ո յև մղմանին
 Ծուխ ու հուր չեր,
 Լենինի վառ ցասման հուրն եր ուսնոց նորդաց ըմբի՛
 Հուզված կրծքից,
 Բարկությունն եր, զայրությունն աճեղ բանաց չեր
 Սրտի խորքից.
 Յերբ իմացավ ի՞նչ ե յեղել, ոգոր ովելոց ըմբ ոչ
 Ով ե յեկել,
 Լենին վառված թռավ կուիի գոյի ժոտոցաւ զմբի՛
 Դաշտը մեկ ել...

Յերգը կտրավ, ասես սազի
 Թելլ կտրավ,
 Չուռնեն լոեց, ասես մեկից
 Հանկարծ կոտրավ,
 Ժամամ-պատարագ ընկավ շփոթ,
 Իրարանցում,
 Հսկաների դիրքերով մեկ
 Անցավ ցնցում...

Վոչ վոք վոյնչ ըլ հասկացավ
 Ինչ պատահեց,
 Մենակ կարմիր զորքն հասկացավ,
 Իրան պահեց.
 Ու քիչ անցավ, թե շատ անցավ,
 Ինչքան անցավ,
 Մեկել մի կանչ կարմիր զորքի ու մղմանին
 Սրտով անցավ...

— Ե՛
 Ընկերնե՛ր,

Աշխատանքի մեծ զինվորներ, մասնին ընդունելոր
 Կանչեց Լենին,
 Ինչ եք անում, ում եք լսում.
 Կարուցե՞լ եք ելի հսկին.
 Թե՞ քիչ են ծեր զարդված մեջքից ոչ ուժընչ մի ու
 Քրտինք քամել
 Թե՞ հացի տեղ նորից կուզեր
 Յերկաթ ծամել...
 Մեկ ուզեցին, վոր մեզ խաբեն
 Շինծու խորտվ,
 Հիմա յեկել ուզում են մեզ
 Խարել վուկո՞վ.
 Թե հաշտության խոսք են ասում
 Մեր շարքերում,
 Ապա ինչո՞ւ իրենք շտապ
 Նոր դիրքերում
 Սուր են արում ու նորոգում
 Զենք ու զրահ,
 Վոր հարծակվե՞ն կես զիշերով
 Հենց մեզ վրա...

Կարմիր զորքը նայեց տեսավ,
 Ու ի՞նչ միշտեց ու մասնին
 Ու ի՞նչ տեսնի.
 Հսկաների նոր դիրքերին
 Դիրք չի համենի:
 Եստեղ իրենք խաղաղության
 Յերգ են յերգել
 Ենտեղ նրանք սարդի նման
 Վոստայն սարքել
 Նայեց տեսավ՝ կարմիր զորքը
 Ալեկոծվեց,

Վրդովմունքից ովկյանի պես
 Հուզմանից ու աղջիկանունից
 Ու շարքերով փոթորկալից
 Ու վիթխարի
 Կոփի կանգնեց նոր ուժերավ,
 Նորից արի:

Իշխանական պատգամավոր
 Ել ըլ մնաց,
 Ով կարող եր՝ վերադարձավ
 Ու յետ գնաց,
 Ով ուշացավ, նա ուշացաւ
 Անվերադարձ,
 Իսկ հոգեվոր դասը չքվեց,
 Ամիսոս, անվարձ...

Ու յերբ գիշերն իջավ դաշտին
 Սեվ ու անքուն,
 Լենին իրա զորքին նայեց,
 Տեսավ կանգուն,
 Հզոր, հուժկու շարքերով կուռ,
 Բյուր ու բազում,
 Դեմքերին վառ՝ վոգեվորված
 Սրտի հուզում

Եսպես թողնենք սրանք կովեն իջեցրից ուն դիմունք
 Յերկու բանակ
 Երարու դեմ արյունքուշտ
 Մինչ հաղթանակ,
 Իսկ մենք նորից գնանք խավար
 Իշխանի մոտ,
 Նրա զիսին լույս չեր բացվեց,
 Սեվ առավոտ...

Լուրը բերին՝ վոր ըլ խարվեց
 Լենինն ելի,
 Ու յեթե նոր հոկաներին արագ լուս կողմէ սկս
 Ճար ըլ լինի,
 Յերեք որից շատ չի անցնի, խճան շմիզայուն զգու
 Գուցե յեվ քիչ,
 Յերկիր կանցնի Լենինի ծեռքնակաց խաթի խիմելու
 Հաղթանակիչ...

Խավար իշխանն ե՛լ ըլ լսեց ընդմանայց զցողութիւն
 Ահեղ լուրը,
 Վազրի նման զոռ մոնչաց,
 Քաշեց սուրբ՝
 Լրաբերի գլուխ կտրեց
 Հենց տեղնուտեղ.

Ով կար չկար, նազիր, վեզիր, ու վերաց մահման իջը
 Կանգնած եղտեղ,
 Ահից գունատ ծունկ ցոքեցին ու զցուց հմօղաց ոսէ
 Ու քարացան,
 Իշխան մռայլ նայեց, կանչեց
 Անեղածան,
 Մոտ լեռներից, քարափներից
 Ժայռեր ընկան,
 Սարսափի տիրեց պալատներում
 Իշխանական:

— Ով զենք ունի՝ զենքով գնա
 Դեմ Լենինի,
 Ով զենք չունի՝ անզեն գնա,
 Ինչ ել լինի
 Սեվ հողի հետ հարթել նրա
 Չորքը խուժան

Ու իրան ել պատժել մահով,
Ահով դաժան...
Չորս կողմ անթել հեռագրով
Իմաց տվին,
Զորք հավաքվեց՝ հաշիվ չկար
Չափ ու թվին.
Նույնիսկ յեկալ բազմաթիվ զորք
Ու ոգնություն
Ուրիշ յերկրի իշխաններից՝
Մեծ, մեծատուն,
Վորոնք լսած կարմիր զորքի
Կուլի մասին,
Իրենք նույնակես ահ զգացին
Իրենց դասին
Չնի Լենինն հաղթի առաջ
Իր իշխանին,
Հետո դարձնի զենքը հզոր
Իրենց գլխին:
Եսպես անթիվ զորք հավաքվեց
Սնասելի,
Ինչքան ասեմ, շատ չեմ ասի,
Ե՛լ ավելի,
Առաջ շարժվեց Լենինի գեմ,
Կարմիր զորքի,
Հրովարով ստիպելու
Նրան կարգի,
Ու խեղղելու ժողովրդին
Արյան ծովում,
Առաջվա պես սեվ գերության
Սեվ խավարում...

Բայց ով տեսավ զորքն անհամար՝
Ասաց՝ ուշ ե,
Խավար իշխանն անմեղներին
Չուր կը քշե
Վոյչսարի պես մեջտեղ արած
Մրի բերան.
Հեղեղի դեմ չի դիմանա
Ծառ ու գերան.
Իսկ ապատամբ ժողովրդի
Յասումն հիմա
Զայրութը մեծ, վրեժինդիր,
Հարյուրամյա,
Գարնան յելման հեղեղներից
Ավել վարար
Հոսում ե զոռ, ալեկոծում
Աշխարհն արար,
Ով ել լինի, ի՞նչպիսի մարդ,
Ուր ել լինի,
Նա չի կարող կանգնել հիմա
Դեմ Լենինի...
Եսպես եին ատում-խոտում
Ամենուրեք,
Վոր իզուր են կովում, մաշվում
Դիշեր-ցերեկ...
Բայց գեռ կովին կարծես չկար
Վերջ ու սահման,
Նա փուլել եր յերկրի կրծքին
Մահի նման
Ու կրծում եր նրան անգութ
Ու չարաչար.

Զարա չը կար, մի յելք չը կար, ուստի յու բար
 Չը կար մի ճար...
 Երս կամ ուժի մեջ մասնաւություն պահան
 Ենաց այսի մասնաւությունը մասնաւություն է այս պահան
 * * *
 մասնաւությունը մասնաւություն է այս պահան
 Անցավ եսպիս մի կես տարի, մասնաւությունը մասնաւություն է այս
 Գարուն, ամառ,
 Յերկու բանակ կռվում եցին մասնաւությունը մասնաւություն է այս
 Դաժան համառ...
 Արյուն թափվեց յերկու կռղմից մասնաւությունը մասնաւություն է այս
 Զրի նման,
 Չոհեր ընկան, ել ի՞նչ զոհեր, ամասնաւությունը մասնաւություն է այս
 Վառ ու յաման! բայց մասնաւությունը մասնաւություն է այս
 Մի գիշեր եւ յերբ խավարում սեվաբարուր, գայլով յայտ
 Ռծերի պիս հալվել եցին մահը զարհուր, ուստի մասնաւությունը մասնաւություն է այս
 Ան ու զարգանդ,
 Դաշտը կռվի դարձրել դժոխք, օճի յա յա
 Սարսափի բանդ,
 Մեկ ել կենին դրոշներով մասնաւությունը մասնաւություն է այս
 Հուը-հրեղեն,
 Վորպիս լուսե վառման ճաճանչ,
 Հուը-հրեղեն մասնաւությունը մասնաւություն է այս
 Կանգնեց բարձր զորքի դիմաց մասնաւությունը մասնաւություն է այս
 Յերկու կռղմի,
 Ու խոսք ասաց ու վարարեց մասնաւությունը մասնաւություն է այս
 Նման հողմի
 Բոլոր սրտերը արևածոր մասնաւությունը մասնաւություն է այս
 Ու մահածին,
 Վորոնք հասած արտի նման մասնաւությունը մասնաւություն է այս
 Ծիծփացին...

Զորքը տեսավ կենինին լույս մասիս ձերդի մի ան
 Ու լուսավառ,
 Կաց նրա սրտի խոսքը՝ հուք, հրավառ, այս ով մզրաք
 Վոր աշխարհում մեկ ուղի կա, իւրաք յուդը մ
 Մի ճամհապարի հրաք նրան
 Բոլոր յեսիր աշխատավոր ովհինդու ընյան ողի իմ
 Դասի համար, ու իր որց ընիք աշխատացն այս
 Եղ մեկ ուղի-ճամհապարհով պարագան այս քիմելու ովհ
 Թե մի անգամ ու սիրու իր իր... աւրու մասն ըն
 Աշխատավոր դարը գնածանցան ով ընտառապատճեն մզրաք
 Հաստատակամ, շատ ազանման մատիւ ուն դիմուն
 Ու միացած կուռ շարքերով գմանն իրաց յի զամ
 Միահամուռ,
 Վոստիներից հետք չի մնա մասն մզրաք
 Յերկում հանուր...
 Ասաց կենին, ծեռքը ցասկու մասնաւությունը զամ զամ
 Բարձրացրեց
 Ու գիշերվա մութը խավար մասնաւությունը զամ զամ
 Ասես ցրեց...
 Զարհուրը սեվ կարծես հալվեց ովան իրաց մասն մզրաք
 Մառախուղի,
 Թովված զորքի առաջ բացվեց ովան իրաց մասն մզրաք
 Լուսե ուղի!
 Ու չեր ծագել գեռ առավոտ զամ զամ
 Ու բարի լույս, զամ զամ
 Լուսաբացի աստղն եր շողում զամ զամ
 Դեռ սիրահույզ
 Յերբ իշխանի անհամար զորքն ունանական զամ զամ
 Ապստամբված
 Միացել եր կարմիր զորքին ունանական զամ զամ
 Հաշտ ու հաշտված!

Ու մի յերգով, ուխտերով մի,
 Մի սիրտ, մի հույս,
 Չորքն եր շարժվում լենինացույց
 Ուղիով լույս!

Յեկ յերբ բացվեց արեվելքում
 Վառ արշալույս,
 Չեր ամենիդ վրա բացվի
 Եդ բարի լույս,
 Չորքն ապստամբ իր հաղթական գոռ յերգերով
 Լենինի հետ յեկան հասան,
 (Դուք ել բարով հասնիք ուրախ ձեր մուրազին)
 Հասան քաղաքն իշխանական,
 Քաղաքն առան
 Ու վող յերկրին ժողովուրով
 Նոր տեր դառան!

Եդ որ ծագեց ասես ուրիշ մի առավոտ,
 Վորի նման դեռ չեր տեսել հողը ցավոտ!

Արեվն յելավ հուր, հրաշող
 Ու հրազեն,
 Բարձրացավ վեր, վորպես վորսկան
 Հրե բազեն,
 Ու բարձունքից նետասլաց
 Հարձակվեց վար,
 Ճանկերը սուր խրեց հողի
 Կուրծքը խավար...

Սիրտը նրա հանեց մարփած,
 Մորմորահեծ,
 Լսեց նրա ցավը մրմուռ,
 Կոկիծը մեծ,

Ու իր սրտի վառ հուզմունքով մայնու միջնոր միջնորական
 Արեգական
 Բորբոքեց բարկ սիրտը յերկրի
 Մեվ ու լալկան!
 Հրաբուխների հրով նրան
 Արյունոտեց,
 Նոր շունչ տվեց իր բոց շնչից
 Ու յետ նետեց!..
 Յերկրին հրճվեց՝ սիրտն իր հրե
 Բորբոքալատ,
 Հողն եր շիկնել շառագունել
 Լույսերով վառ!...
 Մեվը ըս կար, մութն եր անցել
 Յերկրի դեմքից,
 Մի խավար թել չեր մնացել
 Նրա հենքից!

Յերկրին բացվեց ուրիշ հմայք
 Մի առավոտ,
 Վորի նման դեռ չեր տեսել շունչից մի հոգի մի
 Հողը ցավոտ!

Արեվը չեր, վոր բարձրացավ,
 Ցատումն եր խոր
 Հուր, հրավառ ու հրեղեն
 Որերի նոր...
 Ցատումն եր հուր կաթսաներում
 Հսկայական
 Ցեռում շաջով ու շառաջով
 Մասսայական,
 Վոր իր հրով լցներ, ծածկեր
 Շարանը հորդ

Տանջանքների, վոճիրների
 Չար ու հոխորու..
 Արեվի տակ սեվ հողը չեր
 Նոր սիրտ առավ,
 Աշխարհի մութ սիրտն եր մարմած
 Նորից վառվավ!
 Հազար-հազար աչքերն եյին
 Կույր ու շվար,
 Հազար-հազար սրտերն եյին
 Փակ ու խավար,—
 Մեծերին նորտ, ուժին սարուկ,
 Տիրոջն հլու,
 Հարստահար, միշտ անարգված,
 Միշտ անլեզու,
 Սաես հանկարծ լեզու առած,
 Վոտքի յելած
 Պատմում եյին սեվ գերության
 Ցավը անլաց,
 Ու իրենց նեռ դահիճներին այս
 Շաբան-շաբան
 Վերջին վճիռ եյին կարդում
 Միաբերան...
 Արեվը չեր,
 Դրոշների կարմիրն եր բոց
 Եղբար ծածան
 Շառագունել ամեն մի վայր,
 Ուղի, կածան!
 Եղակն բացվեց հաղթանակի
 Եղ որը լույս,
 Գիշերների խավարն անցավ
 Մըրկահույզ!

Յերկրի վերա շողքը փողեց այնուով միմյանց դաշտուն
 Վառ արեվի,
 Քան լենինյան պայքարն հզոր, ովի մշտական ուսում
 Յերեվելիի!..
 * * * Ծավս մազմաք միմրդայի ուս
 Ինչպես գարնան ծյունն ե հալվում... աշխատ ու ուռն
 Մոտ ու հեռու
 Սարերից սեզ ու վարարվում այսուն ով զայշայ քիչ
 Առու-առու,
 Եղակն խավար իշխանի սեզ ով զայշ ով այնուով
 Կարգերը եին մըսնիք ով
 Որենքներով հալվում եյին, ովուզ մզմմանցի չեմ
 Մնցնում մահին,
 Ու նոր կյանքի նոր որենքներ, այսուար մարտանք ան
 Քան լուսաղբյուր,
 Զնգում եյին կարկաչանոս խող-խող ով իմ
 Ցոլքերով բյուր...
 Ինչպատճեն յիշայի քիչս մզյուն
 Ինչպես գարնան բերկրանքի մեզ մահման չիյան
 Նորը են վարում այլմանական զայտայ չիյան
 Շինականներն առույզ, արի նորդմելից
 Արեվ սարում,
 Ու գութանի թեվով խորունկ նորդաւուն
 Հողը շերտում,
 Կուրծքը նրա պատում են սեվ, ուրդ ուղարք
 Սեվ ու տրտում, մայզունան անխաղաց ան
 Վերքի նման բաց են անում,
 Փռում շարքով,
 Հետո ցանում առատաձեռն,
 Անուշ յերգով—
 Եղակն կենինն իրա առույզ վանապատճեն
 Վարողներով

Խավար յերկրի կուրծքը քանդեց
Շող որերով,
Պատռեց խորունկ վերքը խոցոտ,
Դարշ ու թարախ,
Նոր կարգերի ցանքն սկսեց
Առա՞տ, ուրա՞խ...

Հնից վոչվոք չեր մնացել
Ով մնացել՝
Պահվել եր խոր, նոր որերին
Չեր դիմացել.
Իսկ իշխաններն բոլոր կարգի՝
Մեծ, մեծատուն,
Ու զանազան պատվավորները
Բազմագույն,
Ով չեր ընկել սրով-հրով
Ըմբռատացման,
Բոլորն ահից փախել ելին
Ուրիշ սահման,
Ուրիշ խավար իշխանների
Յերկրներում
Անցած որերն ելին կարոտ
Մտաքերում,
Ու սպասում, վոր քայբայի
Զորքը հզոր
Ու քայբայված, անմիաբան
Էնկնի անզոր,
Իրենք նորից վերադառնան որենքներով
Իրենց դաժան
Ու հաստատվեն իշխանությամբ
Մահտարաժամ!

Բայց լենինն ել, տունդ լենին
Զը քանդվի,
Ենպես գործ չեր նա սկսել,
Վոր քայբայի.
Ժողովրդի սերը կրծքում
Մնմահական
Կոռւմ եր նա իր պողպատե
Նոր ապագան,
Կոռւմ եր հաղթ վարպետի պես
Հաստատակամ!
Եղան կեն աշխատեց մի
Յոթը տարի,
Ինչ տարիներ, մեկն հավտատը
Մի վողջ դարի!
Ել ինչ գործեր ասես չարեց,
Մեծ, անհամար,
Ինչ չարչարանք՝ միլիոնների
Բաղդի համար...
Ու հոգնատանց ծանր բեռից
Գերմարդկային,
Դե'հ, լենինն ել մարդ եր մեզ պես,
Միս ու արյուն,
Նա մահացավ,
Նրա բեղուն սիրտը այրեց
Անհայտ մի ցալ!..
Ասես թափուտ
Անտառներին ամպ ե իջել՝
Մառախուղ մութ,
Ու սարերին փովել ե մուժ մշուշներով իրիկնամուտ
Կարմիր յերկերն ե լենինյան
Տիրել խորունկ,

Դեմքին փոել սարսուռների
 յառա զի մեխմա! ուած
 Սեվ մտորմունք...
 միաբաց զշ
 Լենին մեռա՞ծ...
 մասաւան զի ծոյր սկրմ
 Սո՛ւտ ե,
 Առ' սո ե,
 Անկարելի!
 Ո՞վ կհավատա եղ հուր ցագին
 Անմարելի!
 Բայց լսեցե՞ք,
 Ի՞նչ կանչեր են ևս զիշերվա
 Խավար մեզում...
 Ո՞վ ե մոլոր վորքի նման
 Խենթ հեկեկում...
 Ի՞նչ պատահեց!
 Զավոդների շակներն են
 Մոլոր վայում
 Արցոնքահնձ...
 Վայրկյաններն են անակընկալ կանգնել կարծեա,
 Ու չեն սահում...
 Երշուկ ե խուլ ու ահոելի
 — Լենին մեռա՞վ...
 Ով սիրտ ուներ, նրա սրտում արյունը վառ
 Կանգնեց, սառավի...
 Ամենուրեք դրոշների սելլը կախվեց,
 Վորպես կակիծն անհուն վշտի
 Ու սպի մեծ!
 * * *
 Լենին մեռավ, բայց չը մեռավ
 Գործը նրան

Աքեվավառ կամքը մնաց յոցմանանց զմայի շինու
 Յերկրի վրա,
 Աշխատավոր ժողովրդի յուղմանը մին ու սիրո
 Կամքը հրե,
 Վոր լենինյան զահը վառած այնքան միջինորդ
 Նա չի մարել
 Բայց ո՞վ զիտե, գուցե յեվ նաև այսամ ամսութ զմայ
 Դեռ չի մեռել
 Նրա բոսոր արյունը չերմ քիչային
 Դեռ չի սառել
 Յերակներում ու չի սառի
 Ինչ ել լինի!..
 Մի՞թե նրա արյունը չե, այս այս այս այս այս այս
 Հոսում ե վառ վրայ և որոր միք միք վիշտու յան
 Յերակներով միլիոնների
 Բորբոքավառ,
 Վորոնք շոշառ դրոշներով անցն դրամունք մասք դրամունք
 Կարմիր ցաման
 Հին որերին յերգում են մահ պրեշոյդ մաշման զմայի ամիս-մայիս
 Ու գերեզման!
 Գուցե յեվ նա քուն ե մտել մինայ մեն խաղաղութեա
 Միայն հոգնած,
 Վոր արնածոր կոփմսերից ասեայ զայտայ վիշտուն ու
 Քիչ հեռացած
 Իր շիրմի մեջ մավզուեյում այս զիան
 Հանգստանա...
 Բայց հենց գալիք կոփմսերի պահան այս զիան
 Լուրն ստանա,
 Վոր դահիճներն արյունարդու, մինչեւ պահան զի ուս
 Յերկրից փախած

Նորից իրենց վոհմակներով՝ բայի ովտաք ուխտեալ
 Նեռ ու նախանձ,
 Գալիս են հին տանջանքների դրայրութ դաշտանցը
 Մեկ ու սըգով
 Ժողովրդին հրդեհելու հուսայ զնոց մասնիչն ուն
 Թեժ կրակով
 Հենց իմանա, Լենինն իսկույն ծրաբ ձափք ի՞ն ըստ
 Կը բարձրանա
 Մավզովեյց,
 Դործի կանցնի ու կը կանչի
 Նորից անահ
 Իր քրտնաթոր ժողովրդին
 Ամեն կողմից,
 Վոր թշնամուն դիմավորե
 Ահեղ հողմից!
 Ու ես անգամ, վերջին անգամ,
 Մեկ ել կովեն,
 Վոսովների սիրտն հոշոտեն
 Ծվնն-ծվեն,
 Վոր լենինյան դրոշների
 Կարմիրը վառ
 Աշխարհով մեկ հրահրվի
 Հավետ պայծառ,
 Ու մոռացվի խավար իշխանն
 Հողի վերա,
 Անցնի անհետ անունը գարշ,
 Մեկը նրա,
 Ել չը հիշվի հին որերի
 Ցավը անշեշ!...

Նո՞ր կը հանգի Լենինն ահմահ
 Իր շիրմի մեջ!...

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

1. Սիսակույմա, պոեմ	5
2. «Զոհեր անչիրիմ» գրքից Էնկերս մեռավ, աղբերս ընկավ	39
3. Յես ծեզ չեմ տեսել ծեր մահվան ժամին	40
4. Դուք կանչում եք ինձ ծեր շիրիմներից	41
5. Յերբ յես հիշում եմ որերը մեր հին	43
6. Տիուր ու տարտամ ժամերիս անշող	44
7. Նորից ետիսել իմ հոգին ցավոտ	46
8. «Եոր Հայաստանին» Քո յերզը նոր	49
9. Քո կանթեղը նոր	54
10. Կենիք, յերգ հերոսական	61

Նորեց իրենց գումարութեան
Նու ու նորութեան
Դաշտու ու Շին ուստահութեան
Ան ու պատ
Ժողովրդի առաջանք
Թե կու ՀԱՅ ԳՈՒՐ ԱՎ ՏԱԿ ԱՎ
Հո բարձրանք
Վարդապետն
Նույն առելութ-աշխալ 1
Նորու կանոնի ու կո կա Անը հովում ուժութ 2
Ան առ Հայու աղջայ իւսան աղջին 3
Օ առ անան մայնու զին յանու նու զին սմն 4
Ե առ արդար արդար զին ճական զար 5
Ան առ արդար մին զին զար և նուշին սի զին 6
Ա առ առաջանք արդար արդար անապատ ու զայշ 7
Ա առ ի կաման ասիու միրու նու չմզին և ըլիս 8
Լուսակի օրուն նորուն ՀԱՅ Պատարաց տու 9
Երանեան
Դու զրդու զրդու ու
Դու զրդու զրդու ու 10
Դու զրդու զրդու ու
Խ արդար արդար արդար արդար արդար 11
Հայու ապաւու
Բ առաջանք առաջանք
Հայու ապաւու
Անը ապաւու
Անը ապաւու
Ե առ ապաւու ապաւու
Սայու ապաւու
Ե առ ապաւու ապաւու
Ք ապաւու ապաւու

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0360822

56.888

ԳԻՆԸ ՄԵԿ ՌՈՒԲԼԻ

ՀԱՊԻԿԱՆ ԿԱՐԻՎՈՎԻ